

II. A Regátban élő magyarság lelki képe

Aki háború idején látta dühödt támadásban felmorzolt frontszakaszok szétrémült, életmenekítő futásban hátrazúdult csapatfoszlányait roncsolt, véres, újult esettséggel messze erdőfedte szakadékokban összeszedülni, és aki látott itt törököt, bosnyákot, németet, osztrákot és magyart, trént, tüzért és gyalogost, törzstisztet és bakát a nyelvek, paroliszínek és csapattestek zűrzavarában, első fáradt, ijedt tanácstalanságában, új életbizakodások hihetetlen hitében fellélegezni, az el tudja képzelni a háború után a Regátban összegyűlt magyarság arcát. Bajos elmondani, hogy kik voltak ezek és honnan jöttek.

Jöttek az elgáncsolt magyar élet ezer veszített harcából, üzött-hajszolt reménytelen menekülésben. Jöttek Pestről, Pozsonyból, Kassáról és Eszékről, a Dunától, a Tiszától, a bihari hegyekből... Erdély minden zugából. Jöttek üresre kisírt bánattal, keserű dacos magyar leszámoltságban, a veszített háború legszörnyűbb fájdalomával: borítva testvérkéz ütötte, gyógyíthatatlan, elvesztő sebekkel. És megérkeztek. Az embernek éhes gyermek volt a karján, az asszony szíve alatt gyászra fogant élet, és mindannyiuknak csak egyetlen akaratuk: a munka, s csak egy reményük, esengő vágyuk és céljuk: a kenyér. Jöttek Isten nélküli testvértelenségéből, és megérkeztek a nagy idegenbe: tíz- meg százezer kitagadott, esett-magyar a Regátba. Mögöttük az elsodort élet, előttük az áradat s a szívükben semmi... csak a hiábavalóságok nagy hiábavalósága. Egy legmélyebb gyökeréig, egyetemében felforgatott és szétrebbent nép fiai, akik között csak vesztesek voltak elkobzott múlttal, elvitatott étellel és letiltott jövővel. Régi társadalmunk minden rétegéből vallás, világnézet, nevelte-

tés, származási hely, műveltségi fok, élethivatás szempontjából oly képtelen magyar emberkonglomerátum halmozódott itt össze, amely egy testté kapcsoló kötőanyagát máig sem találhatta meg.

Az egymásra sorakozó évek tömegben mind növekvő regáti magyar kitelepülői nem leltek testvérré a már háború előttről itt talált s részben bennszülött magyarság társadalmában sem. Ezek elfeledték azt, hogy ők is, nem is olyan régen, ugyanilyen menekültek voltak a Kárpátokon túli százados magyar életküzdelem hol véres, hol vértelen harcainak. Megbélyegző gyanakvással és visszahúzódó kítaszítással fogadták az újonnan érkezőket.

Tragikus igazolása van az ilyen magatartásnak. A regáti magyarság békebeli társadalma egész szervezeti és lelki alapjaiban (mint a következő fejezetben látni fogjuk) talán sokkal teljesebb és reménytelenebb háborús összeomláson esett keresztül, mint Kárpátokon túli népünk. Régen virágzott iskolai és egyesületi kultúrájának, öntudatának és társadalmi hagyományainak csak a roncsai menekültek át a világégésen. Már 1916-ban internálótáborokban⁸ találjuk a regáti magyarságot. Nem akadt még ennek történetírója, de tény, hogy az internálás sokkal jobban megviselte itteni népünket, mintha a harctereket járta volna. Tény, hogy az itthon maradt asszonyok és gyermekek a háborús kínok idején otthonukban sem mertek magyarul beszélni, s már a háború alatt felnövekedett regáti magyar nemzedéknek sem volt magyar az anyanyelve. A bekövetkezett német megszállás⁹ csak arra volt jó, hogy a lelkekben a biztos retorziótól való félelmet és a menekülés vágyát növelje. Az okkupáció alatti visszatelepítési propaganda¹⁰ emiatt sok embert bírt rá, hogy ahogy csak tudja, eladja házát, üzletét, műhelyét és visszamenjen Erdélybe. Azokra pedig, akik itt maradtak, rátelepedett a legszörnyűsebb háborús rém: a sequestrum ezerfejú hidrája: a vagyonek kobzás. Lelket-

len, okos üzérek potom áron vásárolták össze a német vezetéssel denunciált, halálra rémített regáti magyarság birtokocskáit. Alighogy ez megtörtént, a csak nemrég hazatelepültek is kezdtek visszaszégyenkezni a legfájóbb hírrel: odaát nincs már keresnivalója a magyaroknak.

Itt állt a kiskorúságra nevelt régi regáti magyar a háború után tanácstalanul és vezértelenül, lelkiileg összeroppanva, anyagilag a tönk szélén, kiforgatva hitéből, nyelvéből, jogából és vagyonából. Megszűnt intézményeik után szét is széledtek a régi regáti magyar kolóniák, örökre összehozhatatlanul. Egyénileg kellett mindent újrakezdeniük, visszaszerezni a békeévek keserves munkájának elvesztegetett gyümölcseit a hadikölcsönökből és a leromló valuta devalvációját után megmaradt kicsiny vagyonkával s még kisebb becsülettel. Megindult újra keserű, halálos tanácsú tapasztalatok alapján a munka, a birtok- és sequestrum-perek [vagyonelkobzási perek] életörlő, vég nélküli gyötrelme. Sok ezren voltak, akik évtizedes itt-tartózkodásuk dacára éveken át kétségbeesett titkolózással vagyonokat költöttek el a pusztá állampolgárságért, mert itt idegennek tekintették, az erdélyi faluban pedig elfeledték őket, s így kimaradtak itt is, ott is a listákból. Nagy részük minden megalkuvásra hajlandóvá vált, csak hogy mentse, ami még menthető, ha mást nem, hát a győzedelmes nép előtti becsületét és a közte való békességét. Tüntető lojalitással keresi a régi és az új barátokat, a protekciót. Bujkál a fajtája előtt, letagadja nyelvét és elváltoztatja nevét, hogy meg ne bélyegezze és ujjal ne mutasson reá ultrasovén környezete. Jónak, hűségeseznek, hálásnak erőlködik bizonyulni mindenáron, és bent a családban növekedik az a nemzedék, amely a hittagadást és a nemzetárulást a szülői házban a legfőbb életbölcességként tanulja el. Nem minden régi regáti lett ilyenné, jaj lett volna nekünk, ha nem lettek volna Isten kegyelméből kivételek. De a

nagy többség útja máig is ez. Nem lehet büntetlenül megcsalni a lelkeket, mert természetükké válik a hitványság.

Ide, ebbe a környezetbe érkeznek új meg új tízezrei a menekülő magyar élet kivándorlóinak. Rokkant, de még töretlen magyar derékkel — becsületrontónak, éhes munkaakarással — konkurenciának. Ez és főként a Regátot ellepő, a meddő küzdelemben szélhámossá züllött gyászmagyarok serege okozta, hogy a régi és új regáti magyarok között olyan fájdalmas ellenszenv éleződött ki, mely máig kiküszöbölhetetlen. Nem is tudtak eddig igazán találkozni másutt, mint az asszimiláció útjain.

Mert a háború utáni regáti magyar tragédia oka és kiindulópontja abban volt, hogy a régi és új itteni magyarság nem akart és nem tudott találkozni. Nyoma sem volt itt olyan befogadó tradíciónak, mely közös oltalma alá vonva magához tudta volna alakítani az újonnan jövő testvértömegeket. Mert sohasem történt itt komolyan gondoskodás — az egyházak és iskolák változó tisztviselőin kívüli — egy olyan lateiner osztály megteremtésére és nevelésére, mely anyatársadalmának tradícióit hordozhatta volna, amire az iparos és kispolgári társadalmi osztály egymagában soha sehol alkalmas nem volt. Az itteni nagyon kisszámú intelligencia az első bajban szétszóródott, mert neveltetése és egész háború előtti átkos magyar úrhatnám szelleme nem tette képessé arra, hogy a németek példájára az iparos- és munkásosztályba szervesen betagolódva vagy éppen benne felolvadva annak savává és lelkévé, minden üdvös megmozdulása kovászává váljék. Sőt ennek híján néha akaratlanul is éppen a nemtörődömségben, külön utakon járásban és önző opportunításban lett népe megrontó példájává.

Képet alkotandó arról, hogy a háború utáni regáti magyarság származását illetően milyen tarka képet mutat, ismertetünk egy olyan, a bukaresti magyarság-

ról 1930-ban nagy gonddal készített statisztikát, mely az itt élő magyarokat születési helyük szerint sorolta fel:

Regáti születésű	6%
Brassó megyei	14%
Háromszék megyei	12%
Csík megyei	8%
Udvarhely megyei	1%
Kolozs megyei	5%
Bihar megyei	13%
Szatmár megyei	5%
Arad, Máramaros, Temes, Krassó-Szörény megyei	9%
A többi 11 erdélyi vármegyében született	10%
A mai Magyarország területén született	8%
Csehországi és jugoszláviai születésű	2%
Más európai országokban született	1%

E statisztikában protestánsok, katolikusok, magyar zsidók, útlevelesek, szezonmunkások és cselédek egyaránt benne foglaltatnak.

Más regáti városok hasonló statisztikája nagyban azonos volna a bukarestivel, csak a régi regáti magyar falvak népének beszámítása emelné fel a regáti születésűek arányszámát körülbelül 15–20%-ra.

Vallási tekintetben a reformátusok és a katolikusok egyformán 35–35%-ot, az evangélikusok és unitáriusok 16–18%-ot tennének ki, míg a többit az izraeliták és a görög katolikus magyarok.

Foglalkozás tekintetében munkás és cseléd 50%, iparos és kereskedő 40%, hivatalnok és szabad pályán levő 10%-ot tehet ki.

A regáti magyarság jellemzésénél, gondolatvilágának megrajzolásánál mindenekelőtt figyelembe kell vennünk, hogy egészen sajátosan ez a magyar népes-

ség származása, foglalkozása, bevándorlási időszaka és letelepülési helye szerint bizonyos kategóriákra, illetve csoportokra tagolódik.

1) Elsők ezek között történelmileg is a moldvai csángó-magyarok, akik egyben a Regát ősmagyar lakosságát is alkotják, s jórészt magukba foglalják a mai regáti magyarság földműves kategóriáját. Eredetük Moldova őstörténetének homályába vész. Máig való fennmaradásukat a hétszáz éve tartó állandó székely kiáramlásnak s az ezenközben gyakori székely kitelepülésnek tulajdoníthatjuk. E vén századok alatt a hun, kun, besenyő, kazir-kazár-magyar (huszita) stb., de összefajiságban tiszta turáni és magyar őslakosság jó része némely nyelvi sajátosság (sziszegés) kivételével el is székelyesedett. Viszont ez a hajdan Kis-Magyarországnak nevezett (és államilag is az volt), de századok vesztén mind fogyó kicsiny ultraszilvániai magyar nemzet mára már nagy részében túl is jutott az elidegenedés utolsó fázisain. A romanizálás szolgálatában magát teljesen eladó regáti katolicizmus nemzeti szempontunkból gyilkos mostohaanyai karjaiban vergődve, sok százados tragikus küzdelmének mind ritkuló feljajdulásai, szívtépő segélykiáltásai, melyek a háború előtti magyar életet még újra meg újra alarmírozták, a háború alatt s még inkább máig úgyszólván teljesen elhalkultak. Megfeledkezett róluk az ezer más halállal viaskodó magyar élet a Kárpátokon innen is és túl is. Az bizonyos, hogy azon hatalmas területre, ahol Veszely, Imets és Kovács 1868-i (az ezután nagy betelepülések előtti) útinaplója¹¹ hézagossá felsorolásban és hiányos statisztikával is 210 községben 60 000 magyar katolikus lelket számlált, ma már talán csak tallózni járhatnánk. De sem ez a tallózás, sem az itteni újabb betelepülők közti megtartó munka senkinek sem képezi gondját.

2) A második, szintén földműves rokon kategóriát azon bukovinai hét és pár besszarábiai községben élő

csángó székelység képezi, akik a székely és magyar kivándorlások moldvai ősi gyűjtőmedencéjéből 1776–86 között „remigráltak” Bukovinába, túlnyomórészt az akkor legfrissebb betelepülők: a madéfalvi veszedelem (1764)¹² utáni székely menekültek közül. Elromanizálásuk (különösen Fogadjistenen és Tomnatikfalván) már az osztrák uralom alatt is rohamosan haladt, a háború után pedig pláne feledésbe mehetett az ősi bukovinai csángó népdal:

*Hej, Módua olyan ország,
magyarból is oláht csinál,
Bukovina olyan ország,
oláhból is magyart csinál...*

A bukovinai 15 000 léleknyi csángó-székelység a háború után szintén a iași-i püspökség egyházi fennhatósága alá kerülvén, sorsa hovatovább semmiben sem fog különbözni a moldvai csángóságtól. Bár itt ma még semmi sem volna későn, mint lesz egy újabb évtized múltán. A bukovinaiak közt ma még úgy általában szinte a Székelyföldön érezheti magát a viszonyok és lelkek mélyére nem tekintő szemlélő. Ezért közelebbi jellemzésüktől ezúttal eltekinthetünk, annál is inkább, mert a moldvai és bukovinai csángóság tudományos néprajzi és történelmi irodalmunkban is jól ismeretes, háború utáni újrafelfedezésükhöz pedig ez ideig még nem juthattunk el. De annál több szavunk lesz felőlük tanulmányunk következő fejezeteiben.

3) A harmadik, szintén őstermelő kategóriát — a moldvai és bukovinai magyar telepektől merőben függetlenül — az olténiai és munténiai bojárirtokokon, majorokon (moșia) és falvakban ezrek számában és ezer helyen szétszórt, jó részben háború után betelepült szórványmagyarság képezi. Ezek külső körülményeikben nagyban hasonlítanak a háború előtti Moldova úgynevezett székely mezőgazdasági időszak munkás-

ságához. Azon különbséggel, hogy míg azok tisztán csíki és háromszéki székelyek lévén, télre fordulva közel kapták a hazautat, addig ezen mai munténiai stb. falusi szórványmagyarság az egész Románia területéről s jórészt a regáti városi magyar munkásság legelesettebb soraiból kerülven ki a „țara”-ra [az „országba” — értsd a Regátba], itt legtöbbször sorskényszerűségből végső letelepedési helyére is talált, miután a nagyvilágban nincs már hová „haza” mennie. Ezek a legteljesebb elszigeteltségben és árvaságban élnek, évek jártával sem hallanak magyar szót, biztatást. Személyükben még — mint letörölhetetlen tulajdonságot és csak kevésnél mint lelki kincset — megőrzik ugyan magyarságukat, de házasodás, gyermekáldás esetén lemondanak titkos álmukról is, hogy valaha is hazakerüljenek, s vihártépt levélként sodródni messze-messze a küzdelmes élet magyar fájától. Mi is kötné őket mihozzánk? Magyar életük számukra a könnyes anyai csóknál alig adott több jót, annál több háborúságot, szenvedést, éhezést, kitaszítást és vándorbotot. Szörnyűséges az egyedüllét szüntelen kísértése. Akiket kiemelt a Sátán az elvesztésre: a pusztába viszi és ott kísérti meg. Akik itt, ebben a sorsban mégis meg tudnak maradni a mieinknek, azokat a lelki magyarság hőseiként diadalkapuval kellene hazavárni valahol, ha nem volna a magyar élet összajátossága a megfordított emlékezet.

4) Külső soraiban rokon kategóriát képez az előbbivel a Regát ipari üzemeiben, gyártelepein, bányavidékeiben, továbbá kisebb ipari és kereskedelmi gócpontjain, vidéki városkáinak s nagyközségeinek százaiban hol fluktuáló, hol hosszabb-rövidebb ideig megrekedt, szintén szórványmagyarság számába menő regáti magyar dolgozók tömege. Ide sorolható a Duna menti és tengerparti kikötő-, halász- és hajómunkásság is le egészen Dobrudzsáig. Ezek két alapsoporra különülnek el: a napszámos és cselédség csoportjára, akik amennyiben egyedül állanak, a 3. kategóriába sorolhatók; a

szerencsésebb helyzet az, amikor együvé kerülnek és együtt haladnak a nehéz vas-, fém-, bányá-, építő-, malom- és kézműipar minden ágát űző tanult szakmunkásság csoportjával. Ezek jellemzésével közelebről az 5. kategórián belül felsorolandó típusok ismertetése kapcsán fogunk foglalkozni. De itt is meg kell annyit jegyeznünk, hogy ha a városokban is ők képezik regáti magyarságunk legöntudatosabb, hűségesebb, intelligensebb, lelkesebb s így legértékesebb rétegét, annál inkább ilyennek kell tekintenünk őket a vidéki szóróványhelyeken. Akárhová kerülnek, nem szakadnak ki azon magyar kultúra lelki szolidaritásából — minden más fájdalmuk dacára sem —, amelynek minden vonatkozásban szellemi fölényüket köszönik. A más kategóriákba tartozó magyar környezetükre is megtartó hatással vannak, reájuk és vidéki helyeken egyedül reájuk lehetne számítani és építeni, bizony még sokszor olyankor is, amikor az élükre került „úrféle” magyar mérnök, vállalati hivatalnok vagy gyári munkavezető példájával és szavaival őket ebben gátolni igyekszik. Mert ilyen is van elég.

5) Utolsó kategóriáját s lélekszám szerint a regáti összmagyarságnak körülbelül a felét a Regát nyolc-tíz nagyobb városában élő városi magyar lakosság képezi, melynek mintegy 2/3 részét a főváros, Bukarest teszi ki. Ezen kategóriában nem különböztetünk meg alaps csoportokat, nehogy ezeket valaki társadalmi osztályok számába vegye. Nem győzzük ugyanis hangsúlyozni, hogy hála a nagyon jó Istennek, szervezetlenségünk ezernyi kára közt eddig megadta azon egyetlen jót, hogy megőrzött az ősmagyar rákfenétől: a társadalmi osztályok kasztszerű elkülönülésétől. Jövendőnk fordul azon, hogy ez így is maradjon, ne legyen itt soha senki sem több, sem kevesebb, mint dolgozó, magyar és testvér. Ám a tárgyalás rendszeressége megkívánja, életünk szomorú valósága pedig megköveteli, hogy a városi magyar lakosság társadalmilag egységes kategóriá-

ján belül az emberi és magyar jellem szempontjából sokféleképpen alakult típusokat különböztessünk meg. Ezen típusok tagolják a regáti magyarságot aztán igazán osztályokra: a hívek és igazak, Isten öntudatos vagy még öntudatlan gyermekeinek osztályára és a gyávák, hitszegők és haszonlesők vagy pedig csak félnépek, tudatlanok, erőtlének és habozók osztályára, mert ember és ember, magyar és magyar közt egyetlenegy dolog tehet különbséget: a jellem nemességi foka.

A regáti magyar dolgozók tömegeit, valamint a városi magyar lakosságot sok szempontból lehetne jellegzetes csoportokra, típusokra különíteni. Itt azonban — tanulmányunk célkitűzéséhez képest — minden más szempontot egy vetületre igyekszünk vonatkoztatni, nevezetesen arra, hogy miképpen viszonylik itt élő népünk a magyar nemzeti gondolathoz. Az itt megrajzolandó típusokat úgy kell felfogni, mint megannyi hézagos pillanatfelvételt azon lélektani folyamatból, amelyen a Regátba került magyar már személyében vagy utódainak első vagy második nemzedékében lelkiileg keresztülmegy, miközben hűségese magyarból, nemzetiileg közönyös magyar proletárból, fölényes nemzetközi „européer intellektuel”-ből fanatikus román patriótává változik át, mert ez az eredménye minden fejlődésnek ezen a területen. A lelki átalakulás párhuzamosnak induló, de az elrománosodás gyújtópontjában összefutó, egymásba átfolyó színű skáláiként tekinthetjük ezen folyamatot. Kisebbségi magyar életünk háború utáni átalakulásáról írt történelmi s politikai tanulmányok divatossá vált címei után a mi tanulmányunk elé azt a címet kellett volna írunk: „A magyar lélek útja a kuruc mivolttól a janicsárságig”.

Kezdjük a dolgot ott, amikor különböző rangú és rendű magyar testvéreink átjönnek a Kárpátokon a Regátba. Az ég felé meredező sziklabércek — a magyar múlt és a magyar élet ezen földrajzi végső határai —

végzetszerű lelki elrívülésben minden magyar testvérünk szívében a végső leszámolás érzetét keltik mindazzal szemben, ami csak eddig volt. A Kárpátok örhegy-óriásai után rohanó lejtőn zuhan alá a lélek egy vég nélküli síkságra, elkeveredni idegen nép idegen tengerébe. Az első benyomások egész sorozata erősíti, hogy merőben más világba, más életbe érkezett, ahol semmi-semmi nem hasonlít a régihez.

Megáll és körülnéz az új világban a regáti új magyarok különféle típusainak tépett, árva csoportja:

a) A nomáddá lett földműves, mint nevében, úgy szívében is fájdalmas ellentétként ébred magára, kiszakítva az ősi talajból. Mikor a nyomorúság és nincstelenség forgószele megtépázta az évezredes magyar fát, büszke legényágait letördelve messze sodorta, s mint távoli mezők bűbajos vadvirágait, Bukarest, Galac, Iași, Bákó, Turnu-Severin kövezetén szórta szét a szévely lányokat. De a bódult ténfergésből hamar felébred. A szabadságra ébred. Itt nem figyelik a leselkedő falu mindent látó szemei. Nem tartja vissza a megszólastól való félelem. Nem köti a féltett tisztesség. A százados tradíciók konzerváló ereje álomköddé foszlik ruhában, viseletben, magatartásban, beszédben, vérben, imádságban és léleekben egyaránt. Nem szól a fonóban a nóta, és nem hallszik a templomba hívó harang szava vasárnapon. Ordít az éjszakák régi csillagos csendje; véres, hunyászkodó kenyérhajsza lett a régi tempós, rátarti élet. A visszajáró emlékek ritkulnak, fakulnak, majd elalusznek. A szolgaságban alszanak el. Csak a felszabadult indulatok s kötetlen vágyak maradnak éhes-ébren. Most itt mindent lehet, mindent szabad; nincsen szégyen, nem látnak ide a hazai vádló szemek, nem hallszik az aggódó testvérszívek dobogása. És kiteljesedik vérpirosra nyílt halálvirágaiban népünk minden rejtett, visszafojtott bűne. Szégyene, nyomorúsága és árvasága vele jár városról városra, utcáról utcára munkakereső, kenyérkéregető útján, míg egyszer

majd egyiket sem érzi többé, lekopik lelkéről, mint tesztéről a hazuról hozott háziszóttos.

b) Erdélyi méheknek lehetne nevezni a földműves sorból a Regátba került magyar tömegeknek azon kicsiny csoportját, mely nem járja itt a lezüllés és elidegenedés útjait. A józan és okos székely és a szorgalmas Brassó megyei csángó nép fiaiból kerül ki ez a ritka, de nagyon derék és örvendetes típus. Ezek — rendszeren párosával, mint már férj és feleség — öntudatos kiszámítással keresni és gyűjteni jönnek a Regát városaiba. Cselédbérüket, napszámos keresetüket vagy mesterségük jövedelmét hangyaszorgalommal kuporgatják. A végletekig menő igénytelenségben élnek. Nem járnak sehova, falubelijeiken kívül mással ismeretségbe sem igen keverednek. Éveken keresztül pontosan törlesztgetik váltóikat: az „ott túl” (Erdélyben) vásárolt földdecskének s épített házacskának árát. Mikor ezen céljukat elérték, rögtön visszatakarodnak, és csak ha jószág hullott, tűz pusztított „az életen”, vagy pár hold új föld kellett a szaporodó gyermekszámának, akkor tűnnek fel egy időre újra a regáti városok utcáin. Ők nemzeti-ségükben érintetlenül, bár nem minden lelki veszteség nélkül „ússzák meg a Regátot”, hanem a magának való önzés és a lelkiekben való kisigényűség kárával. Ez a típus viszonylag kevés egyedet számlál, mert létrejöttéhez sok feltételnek kell találkoznia: erős hazai köteléknek (mint például az otthoni gyermekek vagy hazai földbirtok), rövid ideig való itt-tartózkodásnak, jó munkaviszonyoknak, emberséges gazdáknak és mindenekelőtt a környezet hatását ellensúlyozni képes egészséges lelkületnek.

Ha ezek a szabadulást jelentő feltételek hiányzanak, akkor a nomád földművesből ittléte első évtizedének eltelte alatt százalmas torzókat alakít a regáti élet, s ezer irányba elindítja a végzet visszafordíthatatlan útjain a közös vég: az asszimiláció felé. Átmeneti állapotjaik tarka, vásári figuráit mindenütt felismerhetjük.

c) Az erdélyi falvak regáti kitelepülőinek nagy tömegből napszámos és cseléd válik. Az itteni élet tűzkeresztségét számukra a gonosz és kizsákmányoló munkaadókkal és gazdákkal való első összetűzések s a rendőrséggel való megismerkedésük jelenti, amiket nagyon kevésnek van szerencséje kikerülni. Innen kezdve aztán rohamosan olvadnak be abba a városi proletariátusba, amely a Regátban speciális nemzeti proletariátusnak volna nevezhető. A románság nagy tömegeinek ez csupán átmeneti állapot, csak a mieink számára válik életsorssá. Apró kenyérérdekeik ösztönös védelméből következik, hogy idegen származásuk hátrányain könnyítendő, szinte kivétel nélkül a többségi népből keresik élettársukat, akivel „összeálljanak”. Ezen a révén gyermekeik feltétlenül ortodoxok lesznek már a „maternitate”-kban, mely szülészeti kórházakat és menhelyeket rendszeren ortodox társadalmi egyesületek tartanak fenn, és ez gyermekeik számára a jobbik sors, a rosszabb az, ha az utcán maradnak, amikor a szülők különválnak. Proletárházasságok ugyanis nem szoktak tartósak lenni. Eredeti hitfelekezetükhöz attól kezdve, hogy megindultak a lejtőn, a beleszületésükön kívül hovatovább semmi sem köti őket. Templomba nem járnak, de azért van vallásuk: az utca tömeghite, ez a babonákból összegyülemlett bizonytalan lelki valami, ami sejt egyet s mást az ég felett és föld alatt, de a kereszténységtől mérhetetlenül messze áll. Társadalmi életük az utcán, köztereken és a kocsmában folyik. Sovén környezetük hangos hazafisága egy-két kocsmai verekedés után lelkükben a megbújó nemzeti közönyösséget váltja ki. Elenyészően kevés az olyan, aki cseléd- és munkássorban is tisztességben és hűségben megmaradva, tiszta családi életben, elvesztő lelki károk nélkül érkeznek meg életének végére.

Az ügyesebbek, élelmesebbek és ambiciózusabbak azonban a fenti csoportból tekintélyes számban és hamar elkülönülnek, és amint felteszik az első gallért, il-

letve felhúzzák az első selyemharisnyát: két éles ikertípusú formálódnak:

c/1) „Janos”, a bolti szolga, üzleti kifutó, banktakarító, urasági inas stb., stb. a „szaladj, János, rohanj, János-magyar” egyik regáti változata. Szorgalmas, megbízható, mindenre alkalmas. Egyelőre nincs neve, nincs neme, amíg majd esetleg „Domnu Ion”-ná nővi ki magát, s egy később megrajzolendő típusban ismerjük fel újra.

c/2) „Gulas Juliska” a női megfelelője. Szobalány, bonne, kiszolgáló stb., stb. Nyitva előtte az út a perzsaszőnyeges lakástól a venerás [nemibeteg] kórházig, amilyen a szerencséje és ügyessége.

Egyek „Janos”-sal abban, hogy mindenekelőtt évről évre kevesebbet és rosszabbul beszélnek magyarul, az Universult olvassák vagy semmi mást, szülőföldjükre hovatovább csak sátoros ünnepeken gondolnak, és „Janos”-sal soha-soha nem találkoznak, mert kölcsönösen többre néznek, mint aminek látják a másikat.

d) A regáti új magyarok egy másik csoportját a Kárpátokon túlról érkezett úgynevezett városi dolgozók képezik, a tanult ipari szakmunkásság minden csoportjából. Ezek mind ipari képzettségük és tudásuk, mind szociális neveltetésük, világnézetük és műveltségi fokuk tekintetében itt talált idegen pályatársaik között határozottan magasabb szintet képviselnek. Öntudatos népi társadalmi megszervezettség esetén mindez nagy előnyüknek s haladásuknak képezhetné alapját, ennek híján azonban éppen kizsákmányoltatásuknak s lezüllesztésüknek válik sokszor okává. Alapjában véve nincs szomorúbb látvány egy újonnan érkezett regáti magyar iparosnál. Árvasága és egyedülvalósága elképzelhetetlen. Szakszervezet, munkásotthon, munkaközvetítés, munkásvédelem, egyesületi közösségek, önképzési lehetőségek stb., stb., amelyek valaha olyan természetesek voltak, itt nincsenek sehol, s amennyiben mégis volnának, nincs abban öröm és köszönet. Akár-

hová fordulnak, közönyösséggel és gyanakvással találkoznak. Lelkületük ismertetése végett egy pár markánssabb típust szeretnénk kiragadni.

d/1) A „jövevény”. Idegen pályatársai között a „konkurens boanghen”,¹³ a hatóságok előtt a „csavargó kommunista”, régi regáti magyar testvérei között pedig „jöttment” a neve. Addig hallja mindezen elnevezéseket, míg ellenséges környezetének tényleg ellenségévé válik. Az idegeneket egy ideig mélységesen lenézi, fajtáját pedig fájdalmas panasszal megveti. Az önzés és ridegség jégkérgével vonódik be a szíve, öntudatlanul is cinikussá s a társadalmi igazságosság és emberi jószág nihilistájává válik. Hajótörött lélek, aki fajtája felé már rég elsírta az utolsó S.O.S-t is. Nagy, megértő szerelmes testvéri indulat kellene szabadítására és megtartására induljon, de ó, jaj, a mi szívünk ehhez régen megkeményedett. Amikorra aztán emberi társas ösztöneinek kényszeréből új környezetében mégis elhelyezkedik, ezt olyan belső megalkuvások és átváltozások árán végzi, hogy fajtestvérei számára hozzáférhetetlené válik.

d/2) A „magyar pali”. Előmunkás és sztrájkvezér. Mikor bekerült a gyárba, üzembe, új stílust és munkaritmust jelentett. Munkáját megcsodálták. Büszke volt rá és mutogatta főnöke, mérnökének bizalmasa lett. Órábéra jóval magasabb volt, mint a többinek, sőt titkos prémiumban is részesült. Önbizalma magasra nőtt, pótolhatatlannak kezdte magát tartani. Idegen munkatársai csendesen irigyelték, majd szorgalmasan ellesték tudását, eltanulták fogásait és melléje erősödtek mint vetélytársai. Elmaradt a prémium, mind alább szálldogált az órabér és kopott a becsület. Megszokta, hogy elől járjon, maguk előtt tolták kollégái akkor is, amikor az üzemi krízis idején a munkásság szembekeverült a munkaadókkal. Csak akkor maradt hátul, amikor visszaszállingóztak a sztrájktörők, helyét gúnyos

örömmel foglalták el vetélytársai, s ő – szegény, elhasznált magyar pali – kívül maradt a kapukon.

d/3) A „balek forradalmár”. Mártír és munkás messiás. A titkos gyűlések szónoka, a röpcédulák terjesztője s a veszélyes plakátok éjszakai felragasztója. Szociális küldetést érez itt messze a Keleten, ahol a munkásság annyira neveletlen és öntudatlan s szervezetei annyira kezdetlegesek. Beszél a nagy szolidaritásról, milliók összefogásának mindent lebíró erejéről. Véresre verve és összetörve, munka nélkül, üldözve és megbélyegzetten, éhesen, fázva, hajléktalanul álmodja az emberieség új álmait, s lázas szenvedelmek viszik mind előbbre, messzebb — a börtönig, mert: „kommunista volt és magyar irredenta, ki a rend és nemzet ellen izgatott”. És érte senki soha-soha az ujját sem mozdítja meg... marad az eszmék uszított, árva magyar balekja: elől a barikádokon, de másutt mindenütt, mindenben mindig, örökké hátul.

d/4) A „szabad kőműves”. Szóról szóra értendő. Nem láttak soha páholyt, szervezetük nincs és eszméik sincsenek. De szabadok és kőművesek: az építőipar magyar munkásai, kik tízezres számban találhatóak a Regát városaiban; keresve keresik őket jó munkájukért, különösen a nyári munka évadján. Igazi vándormadár típus, még téli és nyári szállása is külön van. Nyáron benn a városban, esetleg az állványok között, télen pedig hónapról hónapra küljebb a perifériákon. Vagy pedig a Kárpátokon innen és túl, azon szezonmunkások esetében, kik „otthon” töltik a telet. Ősi névrokonaihoz abban hasonlít, hogy hadilábon áll az egyházzal és vékonyka köze van az Úristenhez. Különben káromkodó, garázda, kocsmás. Sokat keres, de még többet költ, afféle „nyáron hopp, télen kopp” népség. Nagy magyar, de csak titokban, akkor is csak a szájával, pénzt, áldozatot népe közös ügyeiért a legbőszéesebben ő szokott — ígérni.

Nem szeretnénk, ha különösen bukaresti olvasóink

tévedésbe esnének. Köztudomású ugyanis, hogy éppen a kőművesmestereink között igen sok buzgó és áldozatos egyháztagnak van; de éppen ők ismerhetnek reá legkönnyebben azon kollégáik tömegeire, kikre illenek a fenti sorok.

A regáti új magyarok városi dolgozóinak csoportjába tartozó testvéreink nagy munkaenergiájának, valamint a szükséges és kínálkozó lehetőségekhez való elasztikus alkalmazkodóképességének bizonyosága a következő típus:

e) az „ezermester”. Szenvedélyesen lesz munkássá, sőt vállalkozóvá olyan iparágakban, melyeket tulajdonképpen sohasem tanult. Helyesebben egyáltalán nincsen olyan iparág, melyben — ha munka kínálkozik — azonnal mint szakértő és vállalkozó ne ajánlkoznék fel. Természetesen kontár iparos marad mindvégig, de ez egyáltalán nem baj, mert szent meggyőződése, hogy itt a Regátban nem is szabad jó munkát nyújtani, mert nem értik, nem becsülik s nem fizetik meg. Van valami igaza, lényegében azonban mégis rengeteget árt komoly és hivatásszerű magyar testvérei itteni megbecsülésének. Ha aztán valami nyilvánvaló baklövés vagy a munka „elfuserálása” miatt sarokba szorítják, nyugati fölényel olyan szédületes halandzsát vág ki és olyan „szakelóadást” rögtönöz, hogy az ezt a mókát nem ismerő jámbor „bojér pasi” bűvöletében tiszta színfehérnek látja a feketét is. Regáti magyar köz- és társadalmi életünk kész veszedelmét jelenti ez a típus, különösen amikor az egyháznál vagy valamely egyesületnél teszi le a nagyhangú és böleszködő szavalások garasát. De még mindig csak átmenetet képez egy másik, vele lelkiütleileg édestestvér típushoz:

f) a „nagy linkelő”-höz. Ez már nem csupán az iparos magyarok soraiból kerül ki, hanem a háromfértály-intelligenciának is egyik speciese. A nagystílusú kalandortól a kisebb szélhámosig egész skálát képez, minden nagyságban és kivitelben megtalálható. Bukott keres-

kedő, megugrott vagy leépített hivatalnok, félben maradt lateiner, a komoly munka csöndes, küszködő, tisztos életmódjától elfordult homályos egzisztenciák egyik típusa. Szintén mindenben vállalkozó, nagykereskedő, börzeügynök, valutaüzér, politikai ágens, minisztériumi kijáró egyetlen személyben. Örök bennfentes minden befolyásos körben, kanál minden levesben, egyaránt otthon van a lokálokban, klubokban s a társaságban. Minden mellényzsebében van egy miniszter vagy szenátor barátja. Ma hónaposszobában koplal, holnap előkelő hotelben nyitvat külön lakosztályt, két inassal. Ma vezérigazgatók bélelt ajtó mögött tárgyal, holnap útleveívízumért futkos, mert hát: „ha megéhezik, az ördög is legyet eszik”. Regáti biztos fellépés, csiszolt társadalmi rutin és az örök linkelés: professzionista hazudozás jellemzik. A tisztesség, lelkiismeret és magyar becsület ballasztjaitól rég tehermentesítette magát. Szenvedélyesen kifogyhatatlan a nagystílű gründolási tervekből, melyek mind-mind a magyarság megszervezésére és megmentésére vonatkoznak, és csodálatosan egyeznek a saját kis céljaival s érdekeivel is. Veszedelmes és minden vonatkozásban megbízhatatlan, társadalmi életünk legkínosabb küzdelmei abban merülnek ki, hogy az „önzetlenség” bátorságában tolakodó és erőszakos magukfelkínálását elháríthassuk. S ha mégis benmaradnak valamely magyar ügyben, holtbiztosan megölő veszedelmévé válnak annak.

Ugyancsak városi dolgozó testvéreinknek a magyar szellemi művelődés elemei után való éhségére és kulturális szomjúságára jellemző s ebbeli igényeinek általános volta hívta életre

g) a „kulturvállalkozó”-t, ezt a tipikus regáti magyar csudabogarat, halálosan beteg, szervezetlenségében kiszolgáltatott, árván naiv és nevetlenül kritikátlan regáti magyar társadalmi életünknek ezt a falánk, garázda parazitáját. A két előző típushoz csatlakozik, a triumvirátus harmadik tagjaként. Törzsfőnöke egy „kul-

túr-szabadcsapatnak”, mert másnak nem nevezhetők azon műkedvelő gárdák, melyek minden legális egyesületi szervezet nélkül egy-egy báli szezonra szoktak összeverődni. Jó időben néha hat-nyolc ilyen falca is feltűnik a regáti magyar kultúra sztyeppéin. Vagy inkább magyar kulturális szektának volnának nevezhetők, ahol az örök ráfizetésből élő főáldozár (vállalkozó-tréner) a Színházi Élet nevű bibliából veszi az alapigét, és az ugyancsak itt található ábrázolásokat igyekeznek utánozni s elevenné nyomorítani a mindig bőven akadó alkalmi primadonnák és amatőr bonvivánok. Leglényegében az egész dolog egy-egy élelmes táncterem- vagy kocsmatulajdonos üzletfeljavítási manőverének a függvénye szokott lenni. De éppen ez teszi lehetővé, hogy a gárda összejövetelei, „próbái”, vasárnap délutáni táncai „ca la mama acasă” [otthonosan] kedélyesek legyenek s a fő cél, a műsoros bál maga is: „dansantă familiară” [családiás táncestély]. Csakis! Ha aztán a bál nem sikerül, szétrebben a szabadcsapat, de még inkább szét akkor, ha sikerül, a bevételi pénztár körüli műveletek miatt. Volt nemegyszer, hogy a bál jótékonyan hirdettetett, tudniillik a bevétel valóban jótékonyan hatott valahol... Mindez együttvéve lelkiismeretlen kihasználása a gárdába tömörült magyar testvéreink rendszerint jóhiszemű, lelkes akarásának. Sírnivalóan mulatságos, de tíz év tanulsága letagadhatatlanná teszi, hogy magyar életünk nagy-nagy kietlenségében, dacára minden szégyen- és botránysorozatnak, a magyarság zsebe és áldozatkészsége, főként pedig a magyar szellem kultúrája ellen garázda módon elkövetett mérényletek ellenére, még ezek a vállalkozások is missziót tölthettek be azáltal, hogy időnként nagy magyar tömegeket hoztak össze magyar szó hallására, s egész csoportoknak adtak olyan munkán kívüli elfoglaltságot és szórakozást, mely ha előbbre nem is vitte őket lélekben, de ideig-óráig több-kevesebb erejű gátat emelt az elidegenedés folyamata elé. Csak az a rettenetes, hogy

még mindig nem tudtuk e vállalkozásokat lehetetlen-
né: feleslegessé tenni.

h) A „munka névtelen hősei” számába mennek a re-
gáti magyar dolgozóknak az eddig ismertetett típuso-
kon kívül és felül álló azon nagy tömegei, akik az ipar
minden elképzelhető ágában oroszlánrészt vállalnak a
Regát városainak folyamatban levő nagyvonalú újjá-
építésében. Mint ahogy hajdan a királysággá egyesült
fejedelemségek nemzeti iparát a vámháború¹⁴ (1886)
zseniális bekényszerítő gazdaságpolitikai manővere
nyomán kitelepült székely és magyar iparosmesterek
légiói alapozták meg, ugyanazon szerepet töltik be ma
is a Regát iparának modernné átkészítésében a hábo-
rú után kitelepülő magyar dolgozók. Józanságuk, szor-
galma, munkaakarásuk, intelligenciájuk és öntudatos-
ságuk mellett — bár gyermekeik már az elveszés útja-
in haladnak — nemzeti megtartásuk még nem késett
volna el. De csak akkor, ha a magyarság itteni társa-
dalmának szervezetei számukra védelmet, nívón mara-
dást, befogadást, gazdasági, de legalábbis magyar szel-
lemi táplálást tudnak majd biztosítani. Lelkük leg-
mélyebb és legtitkosabb vágyaiban akarnak és szeret-
nének hűségesek maradni nemzetükhöz, és nagy töme-
gekben nem is opportunusabbak, mint amire gazdasá-
gi helyzetük és kenyérérdekeik őket tényleg rákényszer-
ítik. A társadalom polgári osztályának és ezzel együtt
az egyháznak és magyar intézményeinknek csak akkor
és annyiban válnak ellenségeivé, amennyiben ezek a
velük törődést elmulasztják. Minden reájuk fordított
gondért hálásak, s a magyar élet minden igaz megnyil-
vánulása iránt tudnának lelkesek és áldozatosak lenni.
A gyermekeikben — megfelelő számú iskola híján —
elkallódó magyar jövődőt egy ideig világosan látó fáj-
dalommal tudják sajnálni. El még bennük a magyar
bánat, s az ő szívükön is átsajog a tehetetlenség kínja.
Ma még ez a helyzet velük, ám újabb tíz év elteltével
halálos biztosan más lesz... De még ezen nemzeti szem-

pontjainkból viszonylag legértékesebb csoport lelkületében és gondolkozásmódjában is van két olyan — az egyénenként változó mértékű önzésen és nemtörődöm-ségen túli — élesebben öntudatos indok, mely csaknem minden egyedét többé-kevésbé alkalmatlanná teszi arra, hogy regáti magyar társadalmunk épületének élő köveivé váljanak. Ezek: 1) Nem tartják magukat regáti magyaroknak, hallani sem akarnak róla, mert hát ők csak ideiglenesen, kereset végett jöttek ide, de „haza” fognak menni. Ennélfogva az itteni magyar életet építő munkában sem gonddal, sem áldozatokkal részt nem vesznek. (Századok óta minden kiköltöző pontosan ezt vallotta.) 2) Ítéletük szerint a magyar élet nem áll a társadalmi igazságosság és emberiség alapján (szociáldemokrata nevelés!), s ezért a nemzeti ügy örve alatt idegen osztályérdek szolgálatába állni nem hajlandók. Sajnálatos összezavarása ez a nemzeti kulturális és osztályérdekeknek, mert míg az első minden magyar lélek közös örök szent ügye, a második beteg világunk halált lehelő, de hisszük, csak mulandó eleme. Közéjövendőnk küzdelmeit ennek tudatosítása kell hogy képezze. Csak el ne késsünk vele, mert jaj nekünk, ha az ideigvalóért elveszítjük azt, ami örökkévaló.

A regáti új magyarok háború után idetelepült harmadik nagy csoportját a hivatalnokok, tisztviselők, a szabad pályán levők és diplomás lateinerek képezik. Ezek az előző csoporthoz hasonlóan a városi magyar lakosság kategóriájához tartoznak, de igen sok található közülük a vidéki szóránymagyarság sorai között is. Mit mondjunk ezeknek a jellemzésére és ismertetésére? Egyetemes megítélésüket nem napjaink jól vagy rosszul látó krónikásai mondják ki, hanem kárhoztatja őket maga az eddigi és mai regáti magyar élet, melynek irányadó és vezető társadalmi rétegévé őket determinálná magasabb intelligenciafokuk. Ez a fájdalmas és szégyenteljes, kudarcok, bukások és botrányok sorozatán át vergődő, magtalan és meddő élet. Ez az egész

lélek és akarat nélküli, gondolatoknak és cselekedeteknek híján való, minden áldozatra képtelen, érzéseiben kihűlt és elközömbösödött élet, melynek ők képezik az evangélium szerint: szemétre való, elízetlenedett sóját. Egyetemesen kárhoztatja őket az a regáti magyar társadalom, amely felőlük a magyar lelkeség dögterévé válhatott. Megítélik őket a százados, nagy regáti léleketető legújabban ácsolt fejfáinak és keresztszejnek tízezrei, melyek felett az isteni irgalom sem hirdethetett feltámadást, mert nincsen ilyen a becstelen halálból... És bizonyosak vagyunk benne, hogy túl a ma sírásán, hiábavaló kérésein, hívásain és fenyegetésein, túl a történelem nemzeti ítélőszékén, ítéletet fog kárhoztatni felettük még Valaki. Majd a minden elkallódott talentumok, elszalasztott jó alkalmak, elmulasztott igaz cselekedetek, elvetélt tiszta érzések és veszni hagyott lelkek nagy tetemrehívásának idején: az igaz Isten.

Megítéltetésüket tartalmazzák továbbá maguk azok a mentségek, amelyekkel a magyar ügyekkel szemben való állásfoglalásaikat és tétlenségüket indokolják, amint alább kifejtjük.

Az új magyarok ezen úgynevezett úri csoportjának szerepe a Regát életében sokban hasonlít a magyar dolgozók előbb ismertett csoportjának szerepéhez. Ők is, bár kisebb számú és kevésbé nagy jelentőségű — mert a németekkel, szlávokkal és görögökkel osztozkodó — alapozó munkát kifejtett elődeiknek léptek itt nyomába. Emlékezünk az 1848 utáni keleti emigrációból itt leporlott és a nemzeti elnyomás korszakában a fejedelemségek területére jórészt politikai okokból irányult magyar úri kitelepülés folyamatára. Az első vasutak, az első sugárutak, az első kataszteri térképek, bojári birtokrendezések, folyamszabályozások, mintagazdaság-berendezések, gyógyszertárak, kórházintézmények, tudományos és művészeti indítások, aztán századunk elejéig elnyúló ipari, kereskedelmi alapítások és fináncelgondolások legmélyebb és rég elfelejtett

alaprugóiban sok-sok helyt alapulnak magyar intellek-
tuson és magyar munkán. A háború után kitelepülők
már alig-alig találtak társadalmi kapcsolatra ezen elő-
deikkel, hiszen ezeknek unokáira sem névben, sem
vérben, sem lélekben nem lehetett már itt ráismerni,
még akkor sem, ha atyjuk vagy nagyatyjuk szabad-
sághős volt valaha... Háború utáni új magyar intelli-
genciánk sokkal nagyobb, mint azt a közlőről nézők is
sejtenék, de ittlétüknek haszna sokkal kevesebb és je-
lei sokkal jelentéktelenebbek nemzeti szempontjaink-
ból, mint azt a Kárpátokon túl elhihetnék.

Annál több és nagyobb hasznukat látta országunk s
elsősorban a Regát, a csaknem háromszorosára növe-
kedett ország, a háború utáni nagyvonalú átépítésben
és az újabb idők követelményeinek megfelelő újjászerve-
zésben. Az államszervezet mindennemű és rendű hi-
vatalaiban, magánintézetek irodáiban, bankokban, biz-
tosítóintézetekben, a gyár- és építőipar százféle válla-
latainál, a modern technikai civilizáció mérnöki s más
szakmunkálatainál stb., stb. ki győzné felsorolni a he-
lyeket és alkalmakat, ahol gyakran egy-egy háttérbe
szorított és eldugott magyar fő intelligenciája, szakér-
telme, fölényes tudása, nyugati gyakorlata és példátlan
munkabírása jelentette a magasabb koncepciót, a ter-
vezés és a kivitel művészi összhangját. Ezer példa ta-
núsága alapján minden elfogultság nélküli tárgyilagoso-
sággal állapíthatjuk meg, hogy az elmúlt évtized alatt
ezek a csöndes, feltűnést kerülő, hűséges szorgalommal
dolgozó újkori regáti magyar „pedagogosok” nélkülöz-
hetetlen és pótolhatatlan szerepet töltöttek be a Regát
mai képének kialakításában, különösen ami a külső
szervezeti, adminisztratív, majd kereskedelmi, ipari és
technikai vonatkozásokat illeti. Nem is lehetett más-
képpen, hiszen annyira protekció nélkül, pusztán érté-
kességüknél és használhatóságuknál fogva váltak ko-
vászává itt minden igazi fejlődésnek, hogy állandó, dü-
höd, kiküszöbölésükre törő támadások sora dacára is

alapot vethettek. Szabad pályákon levő lateinereink ezreinek ugyanezt a harcot az ellenséges érzületű társadalommal kellett megvívniuk, hogy egzisztenciát teremthessenek maguknak. És azoknál, akiknek ez sikerült, a külön és jobb produkció már nem csupán megvalósítandó magyar meliorista program, hanem életkómoly valóság is lett.

Tragikus és érthetetlen, hogy regáti magyar társadalmunknak ez az emberi értékesség látszólag minden kellékét magába egyesítő csoportja, amely egzisztenciájának biztosításában sokszor csodákat tudott véghezvinni, hogyan maradhatott oly végletekig menően közönyös, hűtelen és hasznavehetetlen minden olyan dologban, amely magyar nemzetének ügyét jelentette.

Úgynevezett úri osztályunk nemzeti céljaink és feladataink szempontjából való elértéktelenedésének módja eddig abban nyilvánult meg, hogy műveltjeink óriási többsége regáti magyar társadalmunk minden közösségi alakulatát messze elkerülve, ezeken merőben kívül élte a maga külön, rendszerint egyéni életét. Legmélyebb oka pedig abban van, hogy a magyar mi volt számára valójában sohasem volt elkötelező lelki tény, s a magyar élet sohasem volt igazán szívügye. Csak a regáti élet próbára tevő alkalmára volt szükség, hogy ezen szörnyű megállapítás igazsága, mely másutt mindenütt lehetett gyanúsítás vagy rágalom, itt, a regáti magyar életben vitathatatlanul nyilvánvalóvá váljék. Felháborító tények egész sorozata ez, mely ennél enyhébb magyarázatot nem tűrhet meg. Csak egypár példát ragadunk ki:

Tíz esztendőn keresztül egyetlen magyar tannyelvű iskolája sem volt kétezer elemi iskolai tanköteles gyermekünknek, s miután három évvel ezelőtt végre megnyílt iskolánk, alig akadt egy tucat bukaresti magyar „intellektuel”, aki annak évi 1 milliós költségvetéséhez úgy-ahogy hozzájárult, a többi viszont gyermekét sem küldi feléje se iskolánknak, mind a mai napig. Tíz esz-

tendő alatt százötvennél több alkalommal rendeztek egyesületeink jótékony célú műsoros előadást, de százzakat tudnánk név szerint felsorolni ebből a bitang magyar úri kasztból, akik véletlenül sem dugták oda az orrukat. Mindegy ezeknek, hogy az Udvarhelyről jött tanítóképzős növendékek rendeznek székely balladaestet, a bukaresti magyar egyetemi hallgatók adják elő Madách *Az ember tragédiájának* egy részletét, az elidegenedés tengeréből kihalászott gyermekeink játszanak „tündérmesét”, vagy a bukaresti magyar nyomorgók számára rendeznek karácsonyfaünnepélyt; mindegy, hogy vallásos, társadalmi, iskolai, kulturális, politikai vagy gazdasági célú magyar szervezkedés zászlaja alá hívják őket: a szívük meg nem mozdul, s cudar közönyösségükből semmi ki nem zökkenti őket. Miért? Feleljünk erre a kérdésre saját indokaikkal, melyeknél fogva elhelyezkednek a regáti magyarság típusainak lelki arcképcsarnokában:

i) A „mellőzött vezéregyéniség”. Igaz, hogy itt van már a Regátban jó pár esztendeje, igaz, hogy ő még eddig semmit sem tett és úgyszólván senkit se ismer, de hát elvégre — furcsa — csak nem az ő kötelessége magamagát felfedeztetni?! Hogy is lehet olyant gondolni, hogy ő, a nagy Ő elmehessen bármiféle magyar közösségi összejövetelre s ott szürkén elvegyüljön a tömegben anélkül, hogy deputáció menne érte, anélkül, hogy az elnök azonnal át ne adná helyét öneki!? Elvégre is ő nem kívánja, hogy nagy dolgot csináljanak személyéből, de — engedelmet — egy kis szerény messiási fogadtatást mégiscsak joggal elvárhat. Mert ugyebár itt szervező erőre, parancsoló tekintélyre, szellemi fölényre, magasabb koncepcióra, reprezentatív vezéregyéniségre volna szükség. Nos hát, ki lehetne ez itt s ez idő tájt más, mint öcsekélysége? De ha nem is kínáltak eddig fel neki megfelelő teret, mindazáltal ő megértő és megbocsátó lélek, s türelemmel várja a magyarság spontán felismerését.

j) Az „előkelő idegen”. Ó, igen, hallottam róla — mondja —, magyar összejövetelecskék, afféle organizálódási törekvések, társadalmi tömörülési kísérletek, hallottam róla, hiszen már régecskén itt élek, egy előkelő német barátom is említette. Voltam is egyszer efélén, s meggyőződtem, hogy tényleg várakozó állásponton kell maradnom ezen dologgal szemben. Mert hát — méltóztatik belátni — az embernek kell hogy legyenek bizonyos feltételei. Például ki biztosít engem afelől, hogy ott foglalkozni fognak velem, hogy nem maradok ismét ülőhely nélkül és nem lesz a szomszédom hagymaszagú, no meg az azok a tarka utcai zakók... és hogy úgy mondjam, izé és egyáltalán... Nyilvánvaló ugyanis, hogy nekem, az „intellektuelnek” nem szórakozás holmi műkedvelő szavalatocskákat hallgatni stb., hanem bizonyos áldozatot hozok megjelenéssel ízlésem és szellemi igényeim rovására a magyar társadalom ügyéért... Épp ezért talán a rendezőségnek kellő figyelmet kellene fordítania egyrészt szerénységemre, másrészt arra, hogy az ilyen összejövetelek alkalmával a hely, a környezet, a társaság s a program stb. megüsse azt a szerény nívót, amelyen alul mégsem ereszkedhetem... No igen, igen, a kezdet és a kialakulás nehézségei, a szelektálódás lassú folyamata, a demokratikusabb korszak, a magyar árvaság, a jövődönk munkálása stb., hiszen én értem, hát majd később egyszer fogadalmam felfüggesztésével ismét próbálok elmenni egy olyan magyar hogyishívjákra, igen, összejövetelre...

k) Az „antipolitikus”. Minden magyar ügyel szemben elzárkózó vagy visszautasító magatartásának sztereotip indoklása: „Kérem, én nem politizálok.” A politikum fogalma aztán nála úgy kibővül, hogy minden belefér, amit csak akar, s eszerint minden, ami csak privát kis érdekkörén kívül esik. Egyházi-egyesületi tagság, magyar szegényügy, iskolapatronálás s ezekért az áldozathozatal olyan politikai cselekedet és irredenta

esztelenség, melyekre ő nem engedi magát rákényszeríteni. A templomi szegénypersely is politikai vótumok urnája, s a szegény iskolás gyermekek ingyentejakkciója is államellenes ténykedés. Méltó tehát, hogy kellő okossággal és eréllyel lépjen fel azok ellen, akik őt börtönbe s családját nyomorúságba akarják juttatni azáltal, hogy neki meghívókat küldözgetnek s gyűjtőíveket prezentálnak. Az elvhűség rendíthetetlen hősei tartoznak ezen gazdag típusba, akik soha meg nem tántorodnak, nem, egy bani erejéig sem.

l) Az „européer”. Ugyan kérem — mondja —, hát a középkorban élnek önök, micsoda elmaradottság! Idejé múltá már az egész nemzeti ideológia. Magyar nemzeti célok és itt a Regátban, nem, kérem szépen, ez elveimmel ellenkezik, tehát: nem megyek sehova és nem adok semmit. Hja kérem, az egészen más, tizenöt évvel ezelőtt március 15-én, mostanság május 10-én¹⁵ én mondok pohárköszöntőt a banketten, de hiszen különben ez tökéletesen ugyanaz, a vállalatom érdeke, tetszik tudni, ez politika... Igaz, igaz, a gyermekem tényleg alig beszél magyarul, de hiszen ezen nem lehet csudálkozni, itteni iskolákban nőtt fel; aztán pedig boldogult nagyatyja sem beszélt még magyarul, de azért igazán jól élt. Igaz, igaz, világszerte a nemzeti gondolat újraéledéséről beszélnek, de hát ez csak átmeneti, beteges tünet, aztán az uralkodó nagy nemzetek tehetik, mi nem, ez egészen más, a mi helyzetünk egészen más...

m) Az „észlény”. Mit törődöm én azzal! — mondja mindenre, ami egyéni érdekén, kényelmén, hasznán, örömén és élvezetén kívül esik. Ő materialista, neki ne beszéljenek lelki s erkölcsi motívumokról, amelyek fikciók. Ő magyar, persze hogy az, nem is tagadja, hiszen tagadni nem volna szép dolog. Ez olyan születésétől fogva adott valami, amiről igazán nem tehet, ami hozzátartozik énjéhez, mint az orra formája, s amit meg is véd vitézül, ha történetesen személy szerint ezért tá-

madnák. De ezen túl nem kötelezi semmire. Megeshe-
tett volna, hogy Cyrano egy biológiai lapsusból a nagy-
orrúak szövetségét alakította volna meg, elég baj volt
az neki. Éppúgy, mint manapság elég baj az annak,
akinek Bukarestben kell élnie — magyar bőrben. Neki
hagyjanak békét, s aztán csináljanak, amit akarnak. Ő
nem akar sem hős, sem mártír lenni, gyerekség, sza-
márság. Ő csak ember, mai modern ember. Jobban
mondva alapjában véve állat, kétlábú, tollatlan vagy
ha tetszik, stilizált csimpánz. Mit neki történelmi s mi-
tológiai mesék, lélekzagyvalékok! Mi az, hogy magyar
kultúra, mit köszönhet ő annak? Azt, hogy nem tud an-
golul s franciául, s mit veszített ő már emiatt.

Ilyen kozmopolita és anyagias gondolkozású magyar
minden rendben és foglalkozási ágban található. Világ-
nézetükké hazudott nemzeti közönyösségük mögé rej-
tik gyávaságukat, önzésüket, jellemtelenségüket, to-
vábbá az anyagi előnyükhöz, megbúvó kényelmessé-
gükhöz, társadalmi simulékonyságukhoz és kapaszkodá-
saikhoz elasztikusan alkalmazkodó szentséges szent
elveiket. Titkos, cudarul józan okossággal kiszámított,
sokszor nyíltan is hangoztatott céljuk és törekvésük a
gyermekeikben való asszimiláció. Lehetnek köztük ki-
vételek, akik talán nem gonoszak, csak az internacio-
nális világmaszlag vagy pedig a lelki és etikai degene-
ráltság áldozatai, de az eredmény: a gyermek elidege-
nedése mindnél ugyanaz.

Ezek és a rokon típusokba tartozó magyarok hit-
ványsága a fő oka, és nem annyira a román nemzeti tü-
relmetlenség annak, hogy itt közöttünk semmi igaz
magyar jó szándék nem tud gyökeret verni, és hogy
semmit sem tehetnek még azok sem, akik tudnának és
akarnának tenni. Tétlenségük és hunyászkodásuk
csakúgy, mint undorító lojalitásuk ezer formája, szün-
telen denunciószámbe megy azok ellen, akiket egy
fájdalmasan édes és gyötrelmes boldog lelki kényszer

hajt bizonyágtételre és hitvallásra magyarságuk mellett.

n) A „magyar Nikodémus”. Az éjjel járt a Krisztushoz, ez pedig Hunniához. A magyar ügyek titkos drukere. Szívesen áldoz, de szintén csak titokban, névtelenül maradva, hogy még a bal keze se tudja, mit adott a jobb. Óvatos lélek, nyomorék lélek.

o) A „bús kritikus”. Szerinte minden magyar dolgot hihetetlen módon balul kezdtek itt el és művelnek. Sír-nivalóan ostoba dolog az egész. Ha megjelenik valahol, nem győz kifejezést adni keserű lekicsinylésének. Ő az, aki nem bírja nézni ezt a vergődést, és „mert neki van szíve”, muszáj mindentől félrevonulnia. Pesszimista.

p) A „rab lelkek”. Az egyik legtöbb egyént számláló, legszomorúbb típus. Olyan állami és magánvállalatok hivatalnokai s tisztviselői tartoznak ide, ahol a főnök vagy igazgató jó vaskos érzelmű hazafi. Esztendőig el lapít néha egyik-másik olyan ügyesen, hogy senki sem tudja körülötte, miszerint magyar volna az árva feje. Hivatalában meg nem szólal magyarul, s még a postástól sem fogad el magyar írást. Csöndesen és szerényen él. Jaj, meg ne tudja főnöke vagy hivataltársa, hogy magyar helyre jár. Jaj, ki ne kerüljön a neve az újságba valamely magyar ügy kapcsán. Mert hát hiába, szemére vetik, megjegyzik, rovásra kerül, aztán a B-listára, és rettenetes dolog leépítve lenni... Hiszen annyi a leselkedő, a kenyéririgy, a döltére váró. És az irodafőnök olyan rémesen nagy hazafi, és szúrós, sötét és szigorú a szempillantása. Örökös rettegés a nappala és az álma. Súlyos, véres kereszt, csúfondáros csúfság itt magyarnak születni s annak megmaradni... Kétszeres a munka, fele a tisztesség, jaj, nincs elnézés és soha-soha pardon. Vigyáz a ruhájára, virágbokkrétája színére, félve néz a szívárványra, vigyáz az örömére, bánatára, az arcára, vigyáz a szavára, amikor leselkedő szemek nézik, törbe csaló ajkak kérdik: magyar öröm híre röppent: örül-e?; sötétebb lett a magyar ég: mer-e szomor-

kodni? Rabszolgasors, ítéletes hazug élet, meddig, ó, meddig még, Istenünk!

Kevés, nagyon kevés a hűséges, bátor, áldozatos lélek, mint a gyászterítőbe szőtt aranyfonál. De vannak és mind többen lesznek. Ezeket nem kell típusokba soroznunk, mert egy mintája van csak az öntudatos, tiszta és igaz embernek. A szabadságig csak hősök tudnak eljutni, de azok eljutnak. Nem adódik senkinek ingyen, küzdelem nélkül. És ahány ilyen szabad lélek van közöttünk, bizonytal tudjuk, hogy mindnél hosszú, nehéz tusa volt az ára életük igazságának.

Fordítsuk most tekintetünket a Regát magyar társadalmának következő rétegére. Azokra, akik túljutottak itt-tartózkodásuk első tíz esztendején.

Mindenekelőtt a gyermeknemzedéket kell megvizsgálnunk. Az a közfelfogásba rögződött tétel ugyanis, hogy a gyermekek lelkületét a szülők, a család s az otthon kapott nevelés, az ott látott példa stb. határozzák meg, manapság már általánosan nem mondható igaznak. Ott pedig, ahol a társadalmi környezet, ennek eszményei, erkölcsi felfogása és különösképpen az iskola szelleme, melybe a gyermek jár, merőben ellentétesek a családban ápolt hagyományokkal, ott a család, a szülők alakító befolyásukat a gyermek lelkére csak szüntelen aggodalmas vigyázat és céltudatos akarat mellett tudják valamennyire is megőrizni. De ahol a szülők figyelme és gyermekük lelke fölötti örökösége csak pillanatokra is elszunnyad, későn ébrednek arra, hogy a gyermeklélek megindult az elidegenedés visszafordíthatatlan útjain. Emiatt válik a Regát napról napra a szemünk előtt egyetemes fájdalmas kivétellé a közfelfogás szabálya alól. Itt ugyanis éppen fordítva: a felnövekvő gyermek viszi magával és alakítja át a magáéhoz szüleinek, keresztszüleinek, kisebb testvéreinek, az egész családnak gondolati és érzelmi világát. Ha a szülő nem tudja a maga lelki képére nevelni a gyermekét, csak természetes, hogy utána kell mennie, ha nem

akar tőle elszakadni. Hát még ha a szülőkből meg is van a közönyösségükben vagy pláne „józan belátásukban”, „alkalmazkodni akarásukban” megnyilvánuló hajlandóság is az asszimilációra... Nem a helyzet parancsolta szükséges megalkuvásról van itt szó, ezzel csak mint tetszetős kifogással és ürüggyel áztatják magukat a mi magyarjaink. Az elidegenedés útján nincs megállás, de különösen nincs a mi népünk számára. A szélsőségekre hajló magyar lélek vagy kuruc volt, vagy labanc, és ahová odaadta magát, oda is tartozott szívvel-lélekkel. Sohasem értette a bibliai tanácsot: „legyetek szelídek, mint a galamb, és okosak, mint a kígyó”, hanem gögös volt és rátarti vagy pedig hunyászkodó szolgálélek, és mind a kettőben egyként naiv.

A regáti magyarság gyermeknemzedékének lelkét formáló tényezők között döntő súllyal és befolyással az iskola bír. Fontos tényező volna még az utca is, de ezt is az iskola szelleme irányítja.

Tudni kell, hogy a Regátban az iskolafenntartó maga az állam. Az ortodox egyház nem bibelődik az iskolával. A középfokú magániskolák szellem szempontjából azonosak az államiakkal. A kisebbségi népek és egyházak közül a római katolikus egyház iskoláinak tannyelve román (mellette néhol németet is tanítanak), szellemében pedig a katolikus propaganda (különösen magyar növendékeivel szemben) a romanizálást vallja legsikeresebb eszközének. Magyar nemzeti szempontjaikból hasonlóképpen nem jöhetnek tekintetbe az evangélikusok német tannyelvű felekezeti iskolái. Maradnának tehát a magyar református egyházak felekezeti iskolái, mint amelyekben a Regátban egyedül folyik magyar nyelven és szellemben az oktatás. A református egyház regáti 4 kis iskolájának (Bukarest, Galac, Ploiești és Andrásfalva) összesen 350 növendéke azonban a regáti minimálisan 3500 magyar tanköteles gyermek mellett alig vehető többnek, mint egy csöppnek a tengerben.

Növendékeink 85%-a az állam iskoláiban nevelkedik. Mindez, amit tanulmányunk I. fejezetében a Regát világról elmondottunk, az iskolák szellemében gyökereszik, mely ezt a világot formálta. Felelőségünk tudatában merjük állítani, hogy az állam regáti iskoláinak szelleme nem is akar alkalmassá válni a nemzettestvéri szeretet és megértés munkálására. Minden körülmények között, még a leghumánusabb gondolkozású tanítók esetében is a tekintet és kímélet nélküli romanizálást tartja egyik legfőbb missziójának.

Ezen iskolák tankönyveit, melyek nemzetünk történelmét, népünk múltját és jellemét felháborítóan igaztalan beállításban akként tárgyalják, hogy bennünket meggyűlöltesse és lenézzenek, politikai napilapjaink újra meg újra ismertették. El lehet képzelni, hogy mikor maga a tankönyv így biztat, meddig mehet el egy-egy túlbuzgó hazafi tanító. Tízezrei nőttek fel ezen iskolákban gyermekeinknek úgy, hogy soha egy dicsérő, elismerő, soha egy emberséges szót nem hallottak nemzetük felől annak ajkáról, aki előttük a legnagyobb tekintély: tanítójuktól. De annál többször hallották azt, hogy a magyar vérivó, barbár, ázsiai csürhe nép, mely nyers erejével egy évezredig sanyargatta a derék kisebbségi nemzeteket stb., stb.

El lehet képzelni, micsoda lelki közösséget érezhet a saját nemzetével egy olyan magyar gyermek, aki előtt lelkét alakító és ideálokat adó gyermekmeséi, népének ősmondái ismeretlenek, viszont azoknak a mondáknak a hősei, vitézei és nagyjai, akikről az iskolában hall, mind-mind a gyűlöletes és utálatos „ungurral” szállnak harcra, és ha elbuknak is, győznek...

Bizonyos, hogy századok folyamán sok vér ömlött ezért a földért, de az is biztos, hogy sok könny hullott tanítóik és pajtásaik csúfolódása miatt ártatlan gyermekeink szeméből, amíg mind-mind felszáradt a könny, a gyermek nem sírt többé, mert nem érzett magyarul...

Az elemi iskola padjaiból tovább kerül a gyermek a mester mellé inasnak vagy a középiskolába. Ami magyar lelket még benne hagyott volna az elemi iskola, azt hamar kipofozza a mester, akiben rendszerint élő valóságként tombol és triumfál népének egész történelmi múltja. Ha csak nem magyar mester keze alá kerül, egy év múltán sem szép szóval, sem fenyegetéssel ember ki nem vesz a regáti inasok jó részéből egy árva magyar szót.

Másfelől ami magyar lelket még megtartott volna benne a szülői ház magyar inerciája, azt kilúgozza belőle a középiskola rendkívül ambiciózus kultúrstrébersége. Lenni valakivé abban a világban, amelynek legfőbb emberi értékjelzője a „foarte cult” [nagyon művelt]. Magyar gyermekeink a velük született tudáséhes faji intellektus minden erejével vetik rá magukat az érvényesülés ezen útjára. Közülük kerül ki a legtöbb eminens, az intézetek mutogatásra tartott büszkeségei.

Művészi fokú gondoskodással ért a regáti világ különösen tanintézeteiben ahhoz, hogy a kulturális értékek, eredmények és sikerek birodalmában mindarról, aminek létrejöttéhez hozzájárult, eltitkolja és eltüntesse a magyar szellem bélyegét. Ha magyar írók, művészek, tudósok, feltalálók, sporteredmények stb., stb. nevétől és hírétől mégúgy hangzik is egyszer-mászor a világ, arról itt tudomást nem vesznek. Ha valaki nem figyel, elképzelni sem tudja, milyen örökre áthatolhatatlan az a fordított szellemi kínai fal, amely mögé el van rejtve a regáti magyar ifjú nemzedék elől a számára talán egyetlen megtartó igazság: a magyar szellem kultúrájának fölénye.

Ifjaink és leányaink lelkületük kialakulásának idején hermetikusan el vannak zárva a kultúra minden magyar szellemű hatásától. A művészeknek, igaznak, emberinek, történelminek és értékkel bírónak minden megnyilvánulását idegen szellem transzparensén át látják, s szívükben idegen nevelő hatású lélekalakító és

jellemformáló erők működnek. És amint felserdülve kinyíló szemmel néznek szét társadalmunkban, mindennütt a gyermekkorban beszívott hazugságok igazolását látják: a magyar cseléd és szolga, szegény és műveletlen, szervezhetetlen és intézmények nélküli, társadalmilag számba nem vehető csürhe nép. Ha semmi más nem volna, a magyarság társadalmi és kulturális inferioritásának ez a hazug látszata és tévhite egyedül is elég ahhoz, hogy a regáti középiskolákba járó növendékeink elidegenedjenek tőlünk. Útja és külső jele ennek az, amikor az otthoni kis könyvtár polcai megtelnek román, német és francia könyvekkel, s a magyar bálók, előadások, ünnepélyek, hangversenyek stb. meghívói visszajönnek, felírva rájuk iskolás, szép betűkkel: „refuzat” [visszautasítva].

Ittlétük első tíz esztendejének eltelte után a Regátba került magyar szülők túlnyomó részének lelkében már olyan átváltozások történtek, amelyek a legjobb esetben is alkalmatlanokká teszik őket arra, hogy képesek legyenek visszatartani gyermekeiket az elidegenedés útjaitól. Sőt, amint telnek az évek, a szülők mentalitása mind jobban kezd hasonulni a növekvő gyermekéhez. A kicsiny tudományában s ismereteinek iskolás regáti gőgjében évről évre gyarapodó, osztályról osztályra izmosodó gyermek eleinte dicsekedése és büszkesége a szülőknek, de később parancsoló tekintélyé növekedik előttük, s ettől kezdve a család életútjait már az ifjúvá serdült gyermek akarata szabja meg. Ez az akarat pedig az asszimiláció, aminek az ifjú lelkében már távrolról sincs semmiben feszélyező jelentése, sőt az iskola hatása alatt a „tápláló haza” iránti köteles hálából fakadó „okos és becsületes, szép és nemes” életútnak válik meghatározójává. Az ifjú pajtásokkal, vendégbarátnőkkel szövődő s a családbaráti kötelekek már ennek szem előtt tartásával alakulnak, a ház régi magyar barátai elmaradoznak, benn a családban már csak a szülők szólják el néha magukat magyarul, a

gyermek szép és értelmes beszédstílusának nyelve már nem az. És ha néha a szülők szívéen annyira átvonaglik egy régi fájdalom s lelkükben visszakisért ítéletes váddal a család megölt magyar lelke, hogy kerülük egymás szempillantását bünt dugdosó hallgatásban, arról már nem tud a gyermek... Aztán csak elmúlik a lenyelt sóhajtasok bánatbetegsége is, ha másutt nem: a sírban.

Hatalmas lendülettel hajtja itt a Regátban már társadalmilag úgy-ahogy elhelyezkedett testvéreinket az elidegenedés útjai felé a magyar léleknek azon mélyen gyökerező jellemvonása, amit felfelé törekvésnek, úrhatnámságnak nevezhetnénk. Amint az erdélyi román népnek leghatalmasabb konzerváló ereje eredeti egyszerűségében és mindenekben való igénytelenségében megmaradó sajátossága volt, úgy válik a mi népünk veszedelmévé úrhatnámsága. Csoda-e, ha például az a székely nép, mely századokon keresztül úgyszólván teljes népi szaporulatát mint iparost, tisztviselőt s intellektuelt exportálta Magyarországnak, ma sem tud, itt sem tud megmaradni parasztnak? Hanem hálával telik meg azon környezete iránt, mely őt, a „boanghen”-t (vankujt)¹⁶ megvettségének mélységeiből kiemelve, befogadja társadalmába, részesíti kultúrájában, teret ad ambícióinak és érvényesülési lehetőségeket képességeinek. Pedig befogadja. Befogadja a lelke magyarságának árán, s a mi népünk ebbe a vásárba előbb-utóbb mind belemegy. Látszólag kis dolgokon kezdődik ez, de csak meg kell kezdeni, s nincs többé hatalom feltartóztatására. Munkásnál, cselédnél gazdájának, iparosnál munkaadójának, tisztviselőnél főnökének, kereskedőnél s vállalkozónál társának, úrnál úri barátjának, polgárnál egy komisszárnak vagy hadseregbeli őrmester úrnak felkínált keresztkomasága elég ahhoz, hogy szolgálalkú, úrhoz dörzsölődő hitványságában gyermekét elkereszteltesse a keresztszülő vallására, vagy a „naşu” [keresztapa] kedvéért idegen templomba vigye esketni gyermekét, amikor idegen, de egy árnyalattal maga-

sabbnak tetsző társadalmi környezetbe hálás örömmel beházasítja. Hiszen ezek mind olyan kicsiny dolgok, amikben előkelő úri barátjának átallaná kedvét szegni, meg aztán „mindnyájan emberek vagyunk”...

A regáti világ ismertetett, igazán aranyos kedélyesége, demokratikus, leereszkedő, szíves barátkozása ellenállhatatlanul csalogatja elvesztő baráti ölelésébe a mi melegség és emberiség után szomjazó népünket, különösen, ha a társadalmi helyzet előnyei a mindenüvé szükséges és mindenre elégséges protektorhoz is hozzájuttatják, ami már gazdasági jelentőséggel is bír. Hiszen a polgári viszonyoknak alapjában véve itt olyan patriarchális világában élünk, ahol a nyers jognál és meztelen igazságnál százszorta többet ér egy jó barát segítő szava s a befolyásos koma, a „naşu” közbenjárása. Csak nem haragíthatja ezt magára azzal, hogy például az anyakönyvi hivatalban tiltakozzék újszülött gyermeke családi nevének felismerhetetlen elferdítése ellen, amikor ez olyan jól hangzik románosan. „Hiszen ha már itt élünk”...

A mi népünkben — ugyanakkor, amikor társadalmának mai szervezete mellett egész nemzeti neveltetése lelkét konzerváló tartalommal megtölteni többé nem képes — sokkal nagyobb az életigénylő vitalitás, hogyszem az elkeseredés, fásultság és szervezetlenség sugallta faji pesszimizmust sokáig bírná búsulni. És a nemzetpusztulásban a legerősebb kísértő az, amikor egyszerre lesz nyilvánvaló a lélemben a saját tehetetlensége, elhanyagoltsága és árvasága, szemben a „másik nép” erejével, hatalmával és fölényével, úgy, amint ezt a regáti magyarság érzi és tapasztalja.

Sok ezer más ok mellett legfőképpen saját bűneinknek veresége van ma is rajtunk, amelyekből ha meg nem gyógyulunk, úri magyar álmaink mind üresebbekké, gyökértelenné válnak, mert a letűnt hatalom és kisikamló föld után elveszítjük életjogunk utolsó, de

minden másnál értékesebb alapját is: elveszítjük a népünket és „másoké lesznek gyermekeink”.

Az elidegenedés azon előbb ismertetett folyamata, amely itt-tartózkodásuk első tíz esztendeje után elhatározóan megindul a Regátba kikerült magyar testvéreink családjában, a legtöbb esetben állandósult élet-szemléletté és természetessé vált magatartássá erősödik húsz-harminc esztendő múltán. Ekkorra elfakulnak és elerőtlenednek a hazuról hozott emlékek és tradíciók, a Kárpátokon túli rokoni kötelekeknel erősebbekké válnak azon szálak, melyek az új s most már nem is idegen világhoz és társadalomhoz fűződnek. Magyaroknak megmaradásukért vívott harcukat lassan-lassan teljesen feladják, s magyar mivoltuk az egész lelki habitusban afféle tehetetlenségi nyomatékká sorvad, melynek többé nincsenek aktív magyar céljai s feladatai, sem bánata, sem öröme, sem magyar reménysége. Áll mindez itt a Regátban legalább húsz éve tartózkodó magyar testvéreink s családjaik teljes 90%-ára. A régi rendes életű világban is így volt ez, mennyivel inkább ma, amikor a Regátba kitelepült magyarság társadalmában a tradíció folytonosságát olyan szörnyűséges katasztrófa szakította meg, mint a világháború volt a regáti magyarságra nézve. Ennek a nagy összeomlásnak a társadalomszervezeti vonatkozásait tanulmányunk III. fejezetében fogjuk ismertetni. Lelki jelentőségére, a „régii és új regáti magyar” lelkület különbségére pedig élesen rávilágít a lapunkban egyidejűleg szintén közlés alatt levő *Hittestvéreink Olténiában* című cikksorozat¹⁷ írója. Fölösleges volna ezt azért itt megismételni, mert amit az olténiai és nyugat-munténiai állapotokról írt, az nagyjából helytáll a Regát más részeiben is. De csak kisebb helységeken él, háború előtti régi regáti magyarokra és a többiek nagy tömegeire vonatkozóan általában. Ki kell azonban emelnünk azt, hogy a Regátban abban az öt városában, ahol régi alapítású magyar református egy-

házközségeink vannak, s ezek között elsősorban itt Bukarestben, az egyház- és iskolafenntartás terhei ma is elsősorban az úgynevezett „régai regátiakon”, az „öregeken” nyugszanak. Az újonnan jöttek általában többet akarnak, de kevesebbet tesznek, míg a régiek többet akadémioskodnak ugyan, de többet is adnak és tesznek. A regáti magyarság jövő társadalmi megszervezése ezért csak úgy lehet tartós és egészséges, ha mint alapon az „öregeken”, a régi regáti magyarságnak a körülbelül 10%-át kitevő, tapasztalt, megállapodott, itt anyagilag is alapot nyert maradékan épül fel. Ezek elhanyagolásával és szokásos semmibe vételével ez idő szerint nem lehet — legalábbis itt Bukarestben — az újonnan jött magyarok óriási tömegeit még gondos kiválogatás alapján sem olyan közösségbe tömöríteni, melyre egyház, iskola, egyesület vagy bármely komoly társadalmi szervezet alapozható.

A régi és új regáti magyarok közti közismert ellenszenvnek legmélyebben rejlő oka nem gazdasági, osztály- vagy társadalmi ellentétekből fakadó, mint sokan hiszik. Ez esetben kevés remény lehetne kiküszöbölésére. Ennek az ellentétnek erkölcsi, lelkiüeti, világnézeti, nemzetszemléleti és főként műveltségi milyenségük különbözőségéből fakadó okai vannak. Tudni kell, hogy a régi regáti magyarok a harminc-negyven évvel ezelőtti erdélyi magyar élet különös letéteményesei. Beszédjük, szókincsük, világnézetük, gondolkozásmódjuk, műveltségi elemeik s ezzel együtt egész mentalitásuk magyar fejlődése az Erdélyből történt kiszakadásuk pillanatától megállott és kívül került az utolsó három évtized sok fejlődésén, miután magyar szellemű tápláltatásuk megszűnt. Vannak régi regáti magyarok, akik nemcsak maguk, hanem ifjú gyermekeik is a szó teljes értelmében intellektuelek, mai modern emberek, de mihelyt a magyar élet szellemi területére térnek, azonnal románosan, de úgy beszélnek, úgy értenek és úgy gondolkoznak magyarul, mint apáinktól hallottuk

harminc évvel ezelőtt. A magyar beszédben, így például az irodalomban nem jutottak túl Jókain, s az utolsó évtizedek irodalma, de különösen a mai magyar nyomdatermékek, köztük lapjaink is, bár érthetően szólnak, nem mondanak számukra semmit. A szavakon túli, sokszor már a szólamokban rejlő s még inkább a teljes tartalmi jelentés idegen előttük. És ezen nem is lehet csudálkozni, mert az élő, fejlődő magyar beszédől s a magyar írás olvasásától is elszakadtak, s bizony nem csak az ő hibájuk, hogy ezzel senki komolyan nem törődött. Erkölcsi elveik szempontjaiból szintén ilyen lelki kettősségben élnek. Jól ismerik, megértik s benne élnek a regáti morálban — románosan, de magyar életük a régi tiszta erdélyi erkölcsök élete, és az újonnan jött magyar testvéreik jellemét ehhez mérik, s a „magyar becsület” szempontjából ehhez mérten ítélik el. Emiatt nem tudják sem megérteni, sem becsülni „a gyüttment újmagyarokat”, a más idők más erkölcsű száműzöttjeit. Ha pedig nemzetszemléletükből különválasztjuk az oportunitás szülte nyilvánvaló, egyénenként változó több-kevesebb torzulást, lehiggadt, türelmes, okos és bölcs lelkületre találunk, amely megtanulta úgy szeretni a magát, hogy általa sem csúfjára, sem ártalmára ne legyen a másénak. Közöttük a legigazabbak egész jellemükben követendő példáivá válhatnak annak a magyar típusnak, melyet a jövőben kellene Erdélyben is kialakítani, ha ki akarjuk kerülni azon emberileg egyformán hitvány szélsőségeket, amelyeket egyfelől a renegát, másfelől a „cine-mintye” [bosszúálló] lelkület jellemtorzító, elfogult, vérszomjas gyűlölködése képvisel.

Ha tiszta a szíve és igaz a lelke, semmi sem szabad hogy egymástól elválassza a régi és új regáti magyart; becsületünk, jövőnk, életünk fordul ezen.

S most lássuk, hogy néz ki a régi regáti magyarság másik 90%-a. Róluk, akik húsz éven túl élnek már a Regátban, eddig azt állítottuk, hogy a nemzeti érzésük

kihülése, inaktívvá sorvadása, sőt eltorzulásai miatt itteni magyarságunk egyházi és társadalmi megszervezésénél nem vehetők tekintetbe. Súlyos tévedés volna azonban azt hinni, hogy ezen nagyszámú testvéreink valamennyien elfajult renegátok volnának. Bár reánk nézve szomorú, de lélektani szempontból érdekes volna lelkületük elemzése. Az elidegenedés folyamatában az utolsó előtti és a végső fázist képviselik. A magyar szellem kultúrájához s ehhez tartozóan hitükhöz, valamint a nemzeti érzéshez és gondolathoz való viszonyuk olyan szögbe hajló életsíkok koordinátái között volnának meghatározhatók, amelyekben a skálák ellentétes végpontjain ezek állanak: a magyar nyelv jó bírása, de magyarelles érzület; erős magyar szimpátia, de nyelvünk tökéletes nem ismerése; szertartásos babonások és tiszta evangélium; végül öröklött hajlam és öntudatos átélés.

A regáti magyarság életének megértésénél le kell szoknunk olyan előítélet számba menő téves következtetési módról, hogy testvéreink magyarságát, nemzeti érzésük minőségét és hitbeli értékességüket magyar nyelvhasználatuk helyességével mérjük. Régi regáti magyar testvéreink irántunk érzett ragaszkodásában sokszor elsőrendű tényező egy szinte tudat alatti, irracionális érzés, amit veleszületésnek, átöröklésnek, a családi és társadalmi élettapasztalatok motiválta lelki készségnek lehetne nevezni. A második tényezőt egyes (civilizatorikus, értelmi, esztétikai, erkölcsi és hitéleti) kultúrelemek összessége képezi, amelyeket a lélek a magyar szellemből átélt és megőrzött, és sokszor csak harmadrendű tényező a nyelv ismerete és bírása. Itt lehet látni az opportunitás érdekruháiból meztelenre vetkőztetett, fordított folyamatát azon „elmagyarosodásnak”, amelynél valaha nyelvünk perfekt tudását teljes eredménynek voltunk hajlandók minősíteni. Nem volna szabad valakit magyarnak elfogadnunk csak azért, mert beszéli nyelvünket, és nem volna sza-

bad lemondanunk nemzettestvéreinkről amiatt, mert nyelvünket már alig-alig vagy egyáltalán nem értik. Az elidegenedés sokszor hamarább, de sokszor jóval később következik és teljesedik be nyelvünk elfelejtésénél. Hiszen a nyelv csak egyik eszköze a magyar lelki közeg kifejezésének. Igaz: legkifejezőbb és legdrágább eszköze, csudálatosan szép szerszáma, vér- és könny-patinás antik edénye, élővé elevenedni képes transzparense, de ha valahol elhomályosodott, eltörött vagy elszikkadt, tartalmát: a lelki magyarságot veszni hagyni akkor sem szabad. A törött edény tartalmából csak keveset lehet felfogni, de azt is gyorsan kell, amíg fel nem issza a föld. Az üresen maradt csigaházba bitorlók költöznek. Nem győzzük eléggé hangsúlyozni, mennyire fontos dolog volna a Regátba szakadt népünket a magyar szellem kultúrájának és lelki kincseinek eledelével tovább táplálni. Egyházi, egyesületi élet, iskola, kölcsönkönyvtár és meséskönyv útján (amit tíz éve hiába kérünk), csakhogy — ó, jaj! — nem a mai könyv- és újságírás bármennyire értékes, de számára érthetetlen módjain. Amilyen nyilvánvaló, hogy lelkünk rohamos pusztulásának oka lelki kultúránk sorvadásában van, olyan bizonyos, hogy itteni népünk magyar szellemű műveltségének erősítése arányosan fogja involválni az ehhez egyetlen kiváltképpen alkalmas eszköznek: nyelvünknek a gyakorlását és használatát.

Mindezen megállapításaink gyakorlati következtetéseit majd tanulmányunk utolsó fejezetében, népünk megtartásáért végzendő munkánk lehetőségeinek, teendőinek és feladatainak tárgyalása kapcsán fogjuk levonni. Bizony félelemmel és aggodalommal. Tudjuk, hogy hihetetlenek és nehezen érthetőek ezek a Kárpátokon túli boldog Nyugaton. Ott, ahol a magyarság: nép, tradíció és történelem, eleven kultúra, jövőendő élet; az itteni pedig bánat, keresztes jelen és aggodalom. Mert hiábavalóság még magyarázni is annak, aki nem látta vakulni vágyó gyötrődésben ezt a minden át-

kok foganatában pusztuló népet. Keserű ízelítőül alább leírjuk még néhány jellegzetesebb típusát:

r) Az „utolsó mohikán”. Bús szemű, viharvert, sudár derekú, de lombjatépett és gyümölcsét vesztett erdélyi magyar fa. Olyan, mint egy kurucbánatos letört zászló. Csak ritka boros kedvében villan el sunyítva szemében egy-egy huncut-bizakodó székelly reménység. Tönkretette ugyan a hadikölcsön,¹⁸ az internálás és sequestrum meg meg egymás, de a háború után csak megint felkapaszkodott. Visszakerült a vagyonka: a ház, a műhely, a telek, „az élet”. Csak ott benn a mellében maradt meg valami, talán reuma, de lehet más is... az, hogy Constantin a veje s Mitica az unokája. Hej, Hargita, Feketeügy, Feketeügy... Hát a fia? Az ő fia-e? Lehet talán vére, vagy az se, mert a neve és a lelke már nem... Ő az utolsó a famíliából, „de hát mit lehessen tenni”...

s) „Domnu Ionel”. Vezetékneve nincs, vagy lehet, már maga sem tudja, melyik azok közül, amelyeket eddig használt. „X”. Gömbölyű, mosolygó, gondtalan, túl van minden bajon. Jó időben érkezett ide, szépen meggyökeresedett. Ügyesen kieszelte rég az élete sorját, már a háború előtt rendben volt az állampolgárságával, s ortodoxoknak voltak keresztelve gyermekei. Nem is tudták a többiek, csak akkor tetszett ki, amikor nem internálták, se nem sequestrálták. Elintézt mindent „veje, a colonel” s „unokaöccse, a komisszár”. Nincs hiba most már tisztességében sem, hiszen őt igazolták az idők... Boldog, „mint egy kövér pondró a kaskaválban” [sajtban].

t) A „félvér”. Kisgyermek korában nagyszüleitől tanulta azt a pár magyar szót, ami nagy néha kitökéletlenkedik a szájából. Apja vagy anyja valaha magyar lett volna, amint később megtudta. Epp azért nem is utálja a magyarokat, bármennyire is megérdemelnék. De meg is kapták eléggé a magukét, Isten igazsága megmutatta... Most már hagyni kell őket, hiszen ők is

emberek. Regáti viszonylatban ez már emelkedett fel-fogás számba megy.

u) A „felemás lélek”. Szülei magyarok voltak, keresztlevél szerint még ő is hozzánk tartozik. Régente otthon magyar szó járta, de aztán mindjobban keveredett aszerint, amint feljebb került egy-egy osztállyal az idegen iskolában. Mert sok iskolát járt, szülei abból a „nyelvmániákus” fajtából valók voltak, akik készpénznek vették azt a bölcsességet, hogy „ahány nyelvet tud a gyermek, annyi embert fog érni”. A hozzá való tehetség persze hiányzott, aminthogy tíz közül egynek ha meg szokott lenni. Most aztán olyan, mint az egyszerű morva szabó, aki a magáét elfelejtette s a másikat nem tudta megtanulni. Beszél vagy néhány nyelven amúgy konyhai módon, de egyiken sem érez s egyiken sem tud gondolkozni. Felemás a lelke és zavaros a szíve, nem tudja, mit csináljon, hová helyezze az érzéseit. Befolyásolható, „szélkergette felhőnek, üres kútfont” lehetne nevezni a Biblia nyelvén; az van benne, amit utoljára beletöltöttek, amíg elissza a lelki sivárság. Persze, mindez nem vehető hamar észre ebben a felszínen mozgó sekélyes életben.

v) Az „élőhalott”. Aki látott útszéli, csonka-bonka, kezetlen, lábatlan, süketnéma koldust, akinek csupán a szeme él, s a nyomorúság számalma átnyilallott szívéen: ráismer arra a lelki fájdalomra, amit ennek a típusnak a látása ébreszt. Szeret minket, de nem beszél nyelvünket, sokszor eljön közénk, de nem érti, miről beszélünk. Csak szavakat fog fel értelem nélkül. Pedig úgy szeretné nem szégyellni, velünk lenni, de már késő... Csak a szeme a miénk, ezer más között is eltéveszthetetlenül, csak a szeme él magyarul; benne turáni száguldás, riadós biztatás, sírva-vigadó, titoklátó minden... Úgy él benne a magyar lélek, mint egy ez élete előtti, preegzisztens sejtelem; ujjongva ismeri fel bennünk néha önmagát, életünkben elfelejtett régi életét, dalunkban lelke igazi dalát, hitünkben sírva kere-

sett, rég elvesztett hitét. De mit csináljon, nem tud már velünk együtt tenni, útjainkon járni képtelen, mert elfelejtett, mindent elfelejtett. Újra tanulni, újra kezdeni nincsen már idő, nincs már alkalom, nem engedi az élet. „Nem tudom magyarul”... És most már nem is tudja, hogy miért is kellene tudnia.

Fogytán az abcé, de talán soha ki nem fogy a mi nyomorúságunk. Talán nem is voltak igazak a megrajzolt típusok, hiszen nem skatulyázható az emberi lélek, de igaz az, hogy ha valami nem történik: mi itt elvesszünk.

Azt szokták mondani azok, akik értenek hozzá, hogy azért hasztalan minden írás, segélykiáltás, fájdalom és bizakodás, azért nem figyelnek fel reánk s azért nem is fognak soha komolyan törődni velünk, mert hiába: „a regáti magyarság nem valeur”. Nemzeti, kulturális, társadalmi, egyházi, politikai vagy gazdasági vonatkozásban a magyarság egyetemes életmegnyilvánulásainál tényezőül nem számítunk, csak afféle jelentőség nélküli és értéktelen fattyúhajtásai vagyunk a magyar élet fájának. Nagymértékben kockázatos volta miatt pedig szó sem lehet arról, hogy bármely befektetés tárgyául szolgálhatnánk.

Ez bizony — mi tagadás — teljes mértékben igaz. Csak akkor lesz hazugsággá, amikor ez a felőlünk alkotott ítélet megítéltetéssé, kárhozzátássá válik. A fájdalmas igazság ugyanis az, hogy mind ez ideig a regáti magyarság nem is tudhatott értékeket felmutatni. Évszázados, tudatosan bűnös és mesterséges elhanyagolása ugyanis más fogalmazásban azt jelenti, hogy az itteni magyarság szabad prédául volt odavetve környezetének, amely nagyon jól tudta, miért kínálja fel magát s miért édesgeti magához. Annak a környezetnek, amely hihetetlen leleményességgel és páratlan szerencsével értette módját minden időben, hogy a Regát az erdélyi magyarság Amerikájául: jobb megélhetése he-

lyéül állandóan megmaradjon. Népünk ilyen kiszolgáltatott állapotában mindenekelőtt értékeit veszítette el. Ez olyan természetes, mint az, hogy a gazdátlanul maradt házból is a legbecsesebb dolgok kelnek leghamarább lábra. Márpedig mi itt mindenképpen nagyon „út-félen” leledzünk, mert nagyon nincstelenül maradtunk.

Értékeink elkallódásának útjai az eddig mondottak után szinte természetesek és maguktól értetődőek. Egy nép belső s külső értékeinek e világ szerinti mutatói a tehetség és a vagyon. Egyedeiben ennek megfelelői a személyi kvalitások, mint az ügyesség, élelmesség, tetzetős külső, jó fellépés, alkalmazkodóképesség, értelmesség stb., stb. Csupa olyan tényező, amely az elidegenedés ismertett folyamatait a tapasztalatból megállapítható törvényszerűséggel feltétlenül meggyorsítja. A lopni induló asszimilációs törekvés részéről is természetes, hogy mindenekelőtt értékeink után kutat.

Regáti népünk iskolás sorban levő gyermekeinek sok tízezréről továbbképzésre alkalmas istenáldotta tehetségek kiválasztása és felkarolása soha itt rendszeres gondoskodásunk tárgyát nem képezte. (Egy időben a háború előtt volt erre erőtlen és rosszul sikerült kísérlet, amire még visszatérünk.) Elvégezte ezt helyettünk más, csakhogy abban nincs köszönet. Nem nevelkedett még itt és soha nem is fog „államköltségen” olyan regáti magyar növendék, akinek később mi bármilyen hasznát láthatnók. Külön tanulmány anyagát képezhetné s bizony veszedelmes vállalkozás volna, de talán majd lesz, aki számba veszi és számon kéri a janicsárrok nemzedékeit...

Az „erdélyi asszony” szorgalma, megbízhatósága, tisztasága és hűsége példaszerűen közismert itt a Regátban. Asszonyaink és leányaink már pusztán azért is, mert magyarok, „valeur” számba mennek itt, az idegenek előtt. Hátha még ezenkívül más külső és belső értékekkel is rendelkeznek!? Ha csinos és jómódú, száz közül kilencvennél hamarabb jelentkezik és szívesebb

fogadtatásra talál férjként az idegen. A vegyes házasságok száma s az e révén való veszteségeink mértéke minden időben is ijesztően nagy volt, mind a két nemen. Itteni népünk pusztulásának a legfőbb oka és módja ebben keresendő, a társadalmusulás hiányának legközvetlenebb következményeként.

Az elidegenedés felé hajtó okok között végül legelső helyen áll a gazdaság. Ez természetes is, hiszen a vagyon önmagában mindig számító, önző és opportunus. Nemzeti öntudatának és társadalmi szervezetének oly alacsony fokán álló népnél pedig, amilyen a mi itteni népünk mindig is volt, a vagyonosodás egyenesen katasztrófálisnak bizonyult, mert csak az asszimiláció útjait szélesítette és az elidegenedés menetét tette gyorsabbá. Ez magyarázza meg azt a döbbenetes jelenséget, hogy dacára százados munkájának, szorgalmának és példátlan igyekezetének, ma is a mi népünk itt a legszegényebb. Igen, mert amikor valamilyen magyar testvérünk csak valamivel is feljebb küzdötte magát az átlagos polgári jómód és köztisztesség mértékén, és a vagyonos, tehetős és befolyásos emberek sorába került, akkorra ki is szakadt közülünk, és nem is akart tartani velünk semminemű közösséget. (Kevés, aki visszament a Kárpátokon túlra.) Pedig felemelkedését és anyagi gyarapodását munkáján és egyéni kiválóságain túl mindenekelőtt — igenis — annak köszönhette, hogy magyar volt. Ez adta meg neki az idegen mivolt nagyobb respektusát, teljesítményeinek külföldi, nyugati márkájú hitelét, és ez adott neki fölös érdemszerzésre alkalmat, amikor elárulta és megtagadta. Nem igaz, hogy ez utóbbira rá lett volna kényszerítve. Elhagyta népét a gazdaggá vagy előkelővé lett regáti magyar azért, mert ez elképzelése szerint számára emelkedést jelentett, azért, mert ezt a haladás cudarul természetes útjául fogadta el kezdettől fogva maga az itteni magyar köztudat is, amely a veszni indulókat soha komolyan megállítani, visszatartani, visszahívni, felelősségre

vonni vagy ha kell, megbélyegezni nem akarta, nem tudta és meg sem merte kísérelni. Íme ezekben kerekesdő „valeurtelenségünk” oka.

A regáti magyarság társadalma kollektív jellemének megrajzolásánál, mint sokszor láthatjuk ilyen próbálkozásoknál, igen könnyű a hamis általánosítás hibájába esni. Nem is kerülheti ezt el az, aki nem számol e társadalom ismertetése kapcsán az egyik legfontosabb tényezővel, amit a regáti magyarság nemzeten belüli tagozódásának lehetne nevezni. A regáti magyarságnak az erdélyitől különböző karaktere úgy áll elő, hogy a regáti mentalitás bezúdulva és keveredve a magyar lélek sajátosságaival, ebben az értékelések összezavarásával valósággal heveny mérgezési tüneteket okoz: beteggé teszi lelkileg. (Az így megzavart lélek egyensúlyra törekszik, s gyógyulásának eddig ismeretes egyetlen általános s ősi folyamata az elidegenedés. Ez a „medicina peior morbo” iskolapéldája, amikor a beteg úgy gyógyul meg, hogy jobb lett volna meghalnia — a mi szempontunkból.) Csakhogy a különböző magyar nemzetfeleségek rendkívül különböző módon reagálnak a Regát világának reájuk ható tényeire, különböző alapkarakterük szerint más-más úton indulnak el és járnak — és sokszor csak a beolvadás közös sorsában találkoznak. Oka ennek az, hogy magyar népünk már hazulról sem egységes, hanem különböző tradíciókkal és jellemmel lépi át a Kárpátokat. Mindez otthon a falvak és vidékek szerinti elkülönülésben különös nemzeti gazdagságot és szépséget jelent, de bajjává válik itt, amikor a sokféle, vallási és társadalmi stb. tagozódás mellé újabb, minden eddiginél szétválasztóbb megosztódás is járul. A Regátban ugyanis sokszor egy város, egy gyülekezeti vagy egyesületi közösség szűk határai közé szorítva, egy társadalomban találjuk együtt a székyet, a csángót, az erdélyi, kalotaszegi, temesi, bihari, máramarosi, alföldi, felvidéki és dunántúli magyart és a magyar kultúrájú zsidót. Pedig ezek csak a nagyobb

egységek, melyeken belül a tagozódás még tovább folytatódik. Nem beszélünk most egyelőre ezen magyar népkonglomerátum társadalmasításának reménytelen nehézségeiről, mert ennek helye tanulmányunk következő fejezeteiben lesz, csupán itteni magyarságunk jellemzése feladatában tekintjük kikerülhetetlen adottságnak.

Amikor 1912-ben a bukaresti magyar társadalom még csak két testvérnek: a székelynek és a csángónak a keverékéből állott, tehát ez a probléma még jóval szeledebb volt, és Kertész József református tanító megpróbálkozott róla írni, hónapokon keresztül volt mit hallania az akkori Bukaresti Magyar Újságtól. (Tudniillik az itteni lapok hagyományos tévedése problémáink igazi arculatának elkendőzése.) Hadd idézzem Kertész testvérem — ő már úgyis kikapott érte — írásai¹⁹ nyomán szabadon a székely és csángó (itt most nem a moldvai magyar, nem a bukovinai székely csángókról lesz szó, hanem a Brassó megyéből elszármazottakról) párhuzam ma is igaz részleteit:

A székely heves vérű, lobbanékony természetű, a csángó lassúbb, de alaposabban gondolkozó. A székely sokat ad a külsőre, de a jellem belső értékei nem bírnak előtte kellő értékkel. A csángó mindig a jövőre gondol. A csángó hazulról is jobb sorsból jött, s itt is több eredménnyel dolgozik. A székelyt a kényszerűség és a nincstelenség hajtotta ide, a csángót a többet szerzés reménye. Egész tömegüket véve gazdagabbak is itt a csángók, mint a székelyek. A csángó a szabadabb és jövedelmezőbb foglalkozásokat keresi, a székely többnyire a nehéz kézműipart űzi. A székely szívósabban ragaszkodik magyarságához, mint a csángó, akit gyermekeinek elidegenedése kevésbé bánt. A csángó sokkal könnyebben és hamarabb megtanul románul, mint a székely, de gyermekeinek iskoláztatására és helyes nevelésére a székely fordít több gondot.

Eddig szólt Kertész József. Hozzá kell tennünk, hogy

az azóta eltelt húsz esztendő alatt a két testvér néprész jelleme s külső körülményei sokat közelítettek egymáshoz itt Bukarestben — sajnos, rendszerint nem előnyükre. A háború előtti székely és csángó csaknem egy húron pendül igen sok dologban. De az újabb jövevények között a Kertész által mondott különbségek ma is szembetűnők.

A csángó vallásosabb s főként egyházasabb, társadalmilag tömöríthetőbb, de bizony legtöbbször fukarabb közügyei iránt, mint a székely. A székely büszke a fiaiból lett úrra, a csángó mindvégig neheztel reájuk.

A bukaresti magyarságnak legértékesebb csoportja a csángóság. Egy vidékről (Brassó megye) való, ismeri, támogatja egymást, összetart, városrészenként is közelebb húzódik egymáshoz, társadalmilag s élethivatás szempontjaiból is a legegységesebb. A régi otthonukkal való érintkezést a közelségnél s az otthon hagyott vagyonnál fogva is szorosabban fenntartják. Vallásra nézve valamennyien magyar evangélikusok. De az bizonyos, hogy mindezen sok külső előnyeik dacára a csángóság belső adottságainál s hajlamainál fogva — bár csak alig kilencven éve kezdte meg a Regátot járni — a gyors és teljes asszimilációnak eddig is a legjobban ki volt téve s az ezután is leginkább őt fenyegeti.

A székelység három felekezet közt oszlik meg (református, katolikus és unitárius) s a négy szék (Háromszék, Csíkszék, Udvarhelyszék és Marosszék) s a többi vármegye szórvány székelyei közül hite és pátriája szerint különböző karakterrel érkezik ide. Foglalkozásra nézve is teljesen heterogén.

Vegyük most melljük regáti szolgálatunk legifjabb újoncát, a magyart. Százféle típusra tagozódnak, s nem lehet róluk kedvező közös jellemrajzot adni. Lehet, hogy odahaza másképpen van, de itt bizony ilyenformán: nagyon-nagyon ismeretlenek a szűkölködésben. Hiába, a székely öt sovány oldalas holdon is úr és szabad volt, az alföldi magyar száz holdon sem tudott fel-

vergődni. Hamar kétségbeesnek, nehéz helyzetben nem lehet reájuk számítani. A kisebbségi életsors iskolájából még keveset tanultak. Jó sorsukban az elbizakodottság miatt, a bajban pedig a csüggedés miatt hasznavehetetlenek. Igen nagy bennük a hajlandóság az afféle „kódis uraságra”, például jelentkeznek a szegényadományokért, de a feleségüket „szógnálni” akkor sem engedik. Még a mai időkben is ritka a székely vagy a csángó munkanélküli, de annál több a gyámoltalan magyar, aki a messziről jött ember vakmerőségével és felelőttségével végzi minden munkáját. Mindenre tekintet nélkül való pénzszerzési vágya megbízhatatlanná teszi vállalkozásainál. Ez az oka annak, hogy a még nemrégiben megkülönböztetett megbecsülésben részesülő magyar munka újabban igen sokat vesztett hiteléből, a kontárság gyanúja alatt áll, aminek egész itteni népünkre való káros következményei még csak ezután fenyegetnek igazán. Ők, az úgynevezett Királyhágón túli magyar testvéreink teszik szervezhetetlen tömegeikkel egyházi s társadalmi problémáink megoldását szinte reménytelenül nehezzé. Mint hitvalló és töretlen magyarok érkeznek ide, felháborodnak a székely és csángó „elfajulásán”, de aztán pár év múlva ők engednek többet a 48-ból. Mindamellett bizonyos, hogy akik aztán közülük igazak, azok a hűség, a lelkes akarat és az áldozatkészség igazi sójává és kovászává nemesednek ennek a mi alapjában véve egészében alvadtt vérű „numai íncet” [csak lassan a testtel] életünknek. Az is bizonyos, hogy a regáti magyar elem később még önmagára talál itt, ha többet fog velük törődni s utánuk néz kissé elhagyott hazájuk. S főként, ha majd melegebben felkarolják őket a régiek.

Magyar kultúrájú zsidó testvéreink itteni forgolódásának kritikai ismertetéséről később lesz szó. Miután azonban részét képezik itteni társadalmunknak, ennek általános jellegzetességeihez ők is hozzájárulnak pár vonással. Bár ezek a vonások ez idő szerint még halvá-

nyak, bizonytalanok s — hisszük — nem véglegesek, általában az úgynevezett gyermeknemzedékekben való tudatos kulturális asszimilálódás szándékának jelentésével bírnak. A kivételek erősebb kihangsúlyozására — sajnos — eddig nem láttunk alkalmas megnyilatkozásokat. Ennek oka alkalmasint azon fegyelmezettségben keresendő, amellyel ezen társadalmi csoportunk magát talán túlzóan opportunus vezetőinek alárendeli. Ide vezethető vissza magyar-zsidó testvéreinknek azon majdnem általánosnak mondható és fokozódó izolálódása is a közösségi magyar életmegnyilvánulások elől, ami itt távolról sem minősíthető „reakciónak”. Általában olyan nagy önérzetű érzékenységgel járnak közöttünk, mint a megapprehendált és csökönyösen haragtartó leányzók. Nem akarják meglátni, hogy az önmagát marcangoló magyar élet kínpadja körül már régóta mindenki vádlott. Készül az ítélet a népcsoportok, osztályok, felekezetek és világnézetek felett, de az majd nem a múltak hibái vagy érdemei, hanem a ma mulasztásai alapján fog kimondatni.

Mióta jelen tanulmányunk folytatásos közleményeit elkezdttük (1931. február 1.), igen értékes írások jelentek meg, amelyek hasznosan egészítik ki azt a képet, melyet a regáti magyarság megismertetése végett rajzolgatunk. Ilyen a Bukaresti Magyarság című hetilap hasábjain dr. Papp Béla folytatólagos közlés alatt álló, *A hétfalusi csángók* című tanulmánya és Szász István *A bukaresti magyar internáltak élete* című cikksorozata. A háború előtti régi regáti magyarság egyik legnagyobb csoportjának múltját és jelenét ismerteti Domokos Pál Péter kézdivásárhelyi tanítóképzői tanár *A moldvai magyarság* című, 1931-ben kiadott könyve. Innen nézve, rendkívüli más értékei mellett is nem egyéb ez a könyv, mint a magyar katolikus lelkiismeret századok óta periodikusan ismétlődő feljajdulása a legősibb és leghősibb, ma is százezer léleknyi „etelközi” (moldvai) maradékmagyarság tehetetlen vergődése és

pusztulása felett. Nélkülözhetetlen jól ismernie ezt a terjedelmes csángó irodalom, néprajzi, földrajzi, nyelvészeti stb. kutatások eredményeit összegező és nagy lendülettel előbbre vivő könyvet annak, aki a „regáti kérdésben” látni és cselekedni akar. Aki végigolvassa ezt a könyvet és a hozzácsatolt ősi csángó-magyar népdalgyűjteményt, annak sokszor megtelik a szeme könnyel és a szíve kimondhatatlan fájdalmú keserűséggel...

Tanulmányunk e részét nem fejezhetjük be anélkül, hogy ki nem térnénk azon itt élő magyar testvéreink lelkületi helyzetének ismertetésére, akik nem román állampolgárok.

Tudni kell, hogy a mai regáti magyarság népcsoportjai közül 1919 előtt a bukovinaiak osztrák, a moldvaiak román, az olteniak és munténiaiak (főként e tartományok városaiban) túlnyomórészt útlevelemmel itt tartózkodó magyar állampolgárok voltak. Ma mindezek egyformán román állampolgárokká lettek, azokkal együtt, akik a háború után özönlöttek ki a csatolt területekről a Regátba. Van azonban az újonnan jöttek között 10–20 ezer olyan magyar lélek is, aki ma is csehszlovák, jugoszláv, illetve legtöbbször magyar állampolgár. Ezek az úgynevezett „útleveles magyarok”. Számukat nem tartja nyilván s itteni sorsukkal nem törődik ez idő szerint senki sem.

Az, hogy a Regát városaiban a háborút megelőző harminc esztendő alatt virágzó magyar egyházi, egyesületi és iskolakultúra fejlődött ki s hogy a magyar kolóniákban intenzíven öntudatosodó, összetartó társadalmi élet indult meg, sok egyéb mellett jelentős mértékben volt annak is köszönhető, hogy e kolóniákat mind anyagilag, mind szellemileg a magyar állami külképviselet nyilvántartása, védelme, támogatása, fegyelmezése és ellenőrzése alá vonták. Ott is volt a magyar címer az egyesületek zászlóin, bizony még báli meghívóin is, a magyar kormány által létesített lapok

szellemében csakúgy, mint az iskolákon és templomi szószékeken. A névelferdítések és elkeresztelések kel-
lőképpen nem hangsúlyozható veszedelme ellen ott volt oltatul-
mul a konzulátus anyakönyvi hivatala. Mondjuk, érthető, hogy mindez megszűnt a háború után egyedei-
ben román állampolgárokká vált régi regáti magyar kolóniákra nézve. A baj az, hogy ugyanígy megszűnt az újabban beözönlött „útlevelés magyarok” tömegeire nézve is. Emiatt természetes, hogy teljesebb elhanyagoltságuknál és rossz értelemben vett szélesebb szabadságuknál, továbbá korlátoltabb polgári jogaiknál és nagyobb gazdasági kiszolgáltatottságuknál fogva, főképpen gyermeknemzedékükben az elidegenedésnek még teljesebben ki vannak szolgáltatva, mint a román állampolgárságú nemzettestvéreink. Társadalmassulási iránti céljaink és a nemzeti öntudat erősítése iránti törekvéseink tekintetében nemcsak hogy teljes mértékben hasznavethetetlenek, hanem a mai állapotokban sok vonatkozásban veszedelmesek és károsak is. Az a „magyar úriság”, ami nemhogy itt, de világviszonylatban is száználmas idejétmúltság, a nagyipari és kereskedelmi képviselők urainak nemzeti cinizmusa, a külföldi diplomás magyar állampolgár lateinerek „numerus clausus” nevű vértete, mely alól „majd beszélnek nekünk a magyar ügyről és kötelességekről”, aztán az egyetemükben kommunizmussal vádolt útlevelés ipari szakmunkások tömegeinek példátlan elkeseredettsége — bizony, mindezek nem lehetnek segítségül itt a mi ügyeink előbbre vitelében.

Regáti magyarságunk lelki képét teljessé az egyházi és hitélet ismertetése tenné, ez azonban elválaszthatatlan lévén a szervezeti állapotoktól, később kerül tárgyalás alá.

Ami végül a regáti magyarság kollektív jellegét illeti, egyelőre azt kell nagyon határozottan leszögeznünk, miszerint ez a fogalom, hogy „a regáti magyar nép társadalma”, még egyes városokra vonatkoztatva is ez idő

szerint teljesen tartalmatlan elnevezés és fiktív feltételezés csupán, a „nemzet” fogalmától pedig még nagyobb távolságra esik. Itt sehol, semmilyen vonatkozásban nem lehet „társadalomról” beszélni, legfeljebb egymástól teljesen független és elszigetelt, társadalmassulás iránti törekvésekről. Egyetlen tény, jelentés, akarat vagy cél sincs itt, amit egy egyetemes magyar nemzeti ügy és közösségi magyar életérdek tradícióvá erősödött vagy elkötelező erejű elemének lehetne állítani. Itt csak az öntudatlan, elárult és elárvult, zűrzavaros „regáti magyarság” van.

Ezt szándékozunk kifejtteni és megmagyarázni tanulmányunk most következő III., a regáti magyarság szervezeti életét bemutató fejezetében.